

Міністерство освіти і науки України

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

**Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра дошкільної освіти**

Освітня програма «Дошкільна освіта»
Спеціальність 012 Дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня «магістр»

**ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

ОНУШКО НАТАЛІ СЕРГІЙВНИ

Науковий керівник:

Кононко О.Л., докт. психол. н., професор кафедри
дошкільної освіти

Рецензенти:

Бобро Л.В., кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри дошкільної освіти

Тимошенко О.А., кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної та практичної психології,
доцент

Допущено до захисту: Протокол № 7 від 27.11. 2024р.

Завідувач кафедри дошкільної освіти:

Кононко О.Л., докт. психол. наук., професор

Ніжин – 2024

АНОТАЦІЯ

Тема кваліфікаційної роботи «Особливості виховання креативності старших дошкільників засобами дослідницької діяльності» досліджувалася на теоретичному та емпіричному рівнях. Результати вивчення представлено у двох розділах роботи. На теоретичному рівні схарактеризовано стан розробки проблеми вітчизняними та зарубіжними фахівцями; визначено зміст та структуру провідної категорії; розкрито особливості розвитку творчих здібностей у дошкільному дитинстві; обґрунтовано педагогічні умови оптимізації процесу виховання креативності у закладі дошкільної освіти. З метою розв'язання емпіричних завдань дослідження розроблено програму й методiku констатувального експерименту; визначено критерії, показники та структурні компоненти вихованості у дітей 5–7 років креативності; описано рівні сформованості даної якості у досліджуваних старшого дошкільного віку; розроблено систему формування креативності, обґрунтовано педагогічні умови оптимізації освітнього процесу, розкрито методи виховання даної інтелектуальної якості у дітей 5–7 років.

Ключові слова: *особистісний розвиток, творча діяльність, креативність як базова якість особистості, оптимізація освітнього процесу, створення розвивального середовища.*

ABSTRACT

The topic of the qualification work "Peculiarities of raising the creativity of older preschoolers by means of research activities" was studied at the theoretical and empirical levels. The results of the study are presented in two sections of the work. At the theoretical level, the state of development of the problem by domestic and foreign specialists is characterized; the content and structure of the leading category are defined; the peculiarities of the development of creative abilities in preschool childhood are revealed; the pedagogical conditions for optimizing the process of nurturing creativity in the preschool education institution are substantiated. In order to solve the empirical tasks of the research, the program and methodology of the ascertaining experiment were developed; the criteria, indicators and structural components of

education in children of 5-7 years of creativity are determined; the levels of formation of this quality in the studied older preschoolers are described; a system for the formation of creativity was developed, the pedagogical conditions for optimizing the educational process were substantiated, and the methods of raising this intellectual quality in children aged 5–7 were revealed.

Keywords: *personal development, creative activity, creativity as a basic personality quality, optimization of the educational process, creation of a developmental environment.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	11
1.1. Креативність як наукова проблема та феномен особистості	11
1.2. Особливості розвитку творчої активності у дошкільному дитинстві.....	17
1.3. Педагогічні умови ефективного виховання у дошкільників креативності в процесі дослідницької діяльності.....	23
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	32
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ ТА ВИХОВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ДОСЛІДНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	35
2.1. Програма та методика констатувального експерименту	35
2.2. Аналіз рівневого розподілу дошкільників за показниками креативності.....	41
2.3. Система формування у дітей 5–7 років креативності засобами дослідницької діяльності	50
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	69
 ВИСНОВКИ	 72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76
ДОДАТКИ.....	82

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному суспільстві змінюються вимоги до розвитку особистості, які й спонукають освітню галузь до визначення нових освітніх завдань. Згідно із Законом України «Про освіту», одним із основних завдань освітньої системи є виховання талантів, збагачення на цих підвалинах творчого потенціалу особистості. Одним з пріоритетних напрямів сучасної освіти є розвиток креативності, впровадження у практику інноваційних технологій її виховання у ЗДО.

Соціальний запит на креативну особистість відображений у законодавчих актах із проблем освіти, в яких наголошується на перспективах формування неповторної унікальної людини, здатної творити. Як зазначається в Законі України «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, галузевих стандартах вищої освіти, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. та інших державних документах, освіта повинна забезпечувати формування в дітей і молоді не лише системи знань, наукового світогляду, а й розвиток їхньої креативності, навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації. Розвиток креативності особистості є пріоритетним напрямом сучасної освіти.

З огляду, що розвиток особистості починається у дошкільному дитинстві, у Базовому компоненті дошкільної освіти України наголошується: пробудження творчої активності, розвиток креативності як базової якості особистості у дітей 5-7 років життя, є одним з актуальних освітніх завдань. Саме у старшому дошкільному віці інтенсивно розвивається прагнення і здатність дитини проявляти самодіяльність, елементи творчості, винахідливості, оригінальності, творчої уяви .

Орієнтація сучасної педагогіки на гуманізацію освіти, розвивальне навчання, особистісно орієнтований підхід передбачає створення умов для розвитку кожної дитини дошкільного віку, її здібностей, інтересів, творчого самовираження в різних видах діяльності. Виявлення та розвиток творчого потенціалу особистості кожної дитини є одним з пріоритетних напрямків

сучасної дошкільної педагогіки. Останні десятиріччя відзначаються значним зростанням уваги науковців до розвитку креативності дошкільників. Це позначилося на активізації педагогічних пошуків як у науці, так і в практиці дошкільного виховання.

Зокрема, дослідниками визначено теоретичні основи розвитку креативності (Д. Богоявленська, Дж. Гілфорд, А. Маслоу, В. Моляко, В.Рибалка, С. Сисоєва, Р. Стернберг, П. Торренс та ін.), механізми формування креативного мислення (Г. Альтшуллер, Е. де Боно, Дж. Гілфорд, В. Моляко, П. Торренс та ін.); розглянуто креативність як різновид інтелектуальної поведінки (Г. Айзенк, Д. Векслер, Р. Стернберг); схарактеризовано «самоактуалізацію» у зв'язку з креативністю (А. Маслоу, К. Роджерс та ін.); досліджено особливий характер мотивації креативів (С. Голлан, Р. Кеттел, Д. Мак-Кіннон та ін.), проаналізовано рефлексію креативності й творчу продуктивність у наукових співробітників (В. Патрулі).

Недостатня розробленість проблеми виховання креативності у дошкільному дитинстві вітчизняними психологами та педагогами обумовило вибір теми нашого дослідження **«ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»**

Мета дослідження: на основі аналізу вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури теоретично обґрунтувати педагогічні умови виховання та експериментально дослідити особливості вихованості у дітей старшого дошкільного віку креативності.

Досягнення мети дослідження передбачало розв'язання комплексу таких **завдань дослідження:**

1. Проаналізувати сучасний стан розробки проблеми виховання в особистості креативності, розкрити зміст та структуру даної категорії.
2. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови оптимізації освітнього процесу у ЗДО, спрямованого на виховання у дітей 5-7 років креативності у дослідницькій діяльності.

3. Визначити критерії, показники та компоненти, за якими оцінюється міра вихованості у дітей старшого дошкільного віку креативності.

4. Охарактеризувати рівні вихованості у дошкільників креативності як базової якості особистості.

5. Розробити систему виховання у дітей 5–7 років креативності у дослідницькій діяльності.

Об'єкт дослідження – процес виховання у дітей старшого дошкільного віку креативності.

Предмет дослідження – особливості вихованості та педагогічні умови оптимізації процесу формування у дітей старшого дошкільного віку креативності засобами дослідницької діяльності.

Теоретико-методологічною основою дослідження виступають: положення філософії та психології про системність як оптимальну форму функціонування особистості (В. Кремень, С.Максименко, Ю.Приходько, Л.Шелестова); вчення про детермінацію і закономірності розвитку особистості у дошкільному дитинстві (І.Бех, А.Богущ, Н.Гавриш, Г.Костюк, В.Котирло, Т.Піроженко, Т.Поніманська); положення про особливості виховання креативності як інтелектуальної якості особистості (Дж. Гілфорд, А. Маслоу, О.Кононко, В. Моляко, В.Рибалка, С. Сисоєва).

З метою розв'язання означених вище завдань дослідження нами використано **методи**:

теоретичні: вивчення психолого-педагогічних джерел з метою уточнення змісту поняття «креативність», розробки критеріїв, показників та компонентів творчої діяльності дітей 5–7 років; аналіз, порівняння та узагальнення емпіричних даних з метою діагностики особливостей вихованості у дітей старшого дошкільного віку креативності та методики її ефективного виховання у ЗДО в процесі дослідницької діяльності;

емпіричні: діагностичні (спостереження, проєктивні методики, моделювання експериментальних ситуацій); педагогічний експеримент;

статистичні: методи кількісного аналізу з метою узагальнення емпіричних даних та визначення основних особливостей прояву творчої активності дітьми старшого дошкільного віку

Наукова новизна результатів дослідження:

- *вперше* описано комплекс педагогічних умов та технологію реалізації в педагогічній практиці ефективної організації дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку; розроблено критерії, показники, компоненти та експериментально визначено рівні вихованості у дітей 5–7 років креативності як базової якості особистості; створено систему ефективного виховання у досліджуваних старшого дошкільного віку вказаної інтелектуальної якості в процесі дослідницької діяльності;

- *уточнено* зміст понять «виховання креативності» та «вихованість креативності» дітей 5–7 років; схарактеризовано структуру провідного поняття, до складу якої увійшли: когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий компоненти; деталізовано особливості прояву креативності у дослідницькій діяльності;

- *подальшого розвитку* набули методи і форми виховання у дітей старшого дошкільного віку креативності засобами дослідницької діяльності, організованої у ЗДО.

Теоретичне значення дослідження полягає у розробці концептуальних засад організації процесу формування у дітей старшого дошкільного віку креативності; у визначенні змісту та структури провідної категорії дослідження; в описі рівнів вихованості у дітей 5-7 років життя умінь діяти свідомо та самостійно продукувати оригінальні ідеї, виявляти кмітливість та вигадку, відходити від зразків та шаблонів; в обґрунтування педагогічних умов оптимізації освітнього процесу у ЗДО, спрямованого на ефективне виховання креативності засобами дослідницької діяльності.

Практичне значення дослідження полягає у розробці діагностичного інструментарію вивчення особливостей вихованості у дітей старшого дошкільного віку креативності; формулюванні методичних засад створення

в умовах ЗДО розвивального середовища, сприятливого для прояву дошкільниками інтелектуальних якостей особистості; організації ефективного виховання у досліджуваних 5-7 років продуктивної дослідницької діяльності. Результати дослідження та розроблена система формування можуть бути використані у процесі підготовки студентської молоді до роботи з виховання у дітей старшого дошкільного віку креативності засобами дослідницької діяльності.

Впровадження результатів проведеного дослідження здійснювалося через *участь у науково-практичних конференціях:*

1) Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку. Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція студентів, магістрів, молодих науковців, м. Ніжин, 18 жовтня 2023 року.

2) Дошкілля в сучасному освітньому просторі: досвід, інновації, перспективи. Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Кам'янець-Подільський, 8 травня 2024 року.

3) Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки.

II Регіональна науково-практична Інтернет – конференція студентів, молодих науковців, педагогів-практиків, м. Ніжин, 20 червня 2024 року.

4) Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку. Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція з Міжнародною участю, м. Ніжин, 6 листопада 2024 року.

Особливості виховання креативності старших дошкільників засобами дослідницької діяльності. Друк статей:

1) Характеристика креативності старших дошкільників у дослідницькій діяльності. Збірник матеріалів II Регіональної науково-практичної Інтернет конференції студентів, молодих науковців, педагогів-практиків «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки», м. Ніжин, 20 червня 2024 року., с.91-97

2) Діагностика та виховання креативності старших дошкільників у дослідницькій діяльності. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної

Інтернет – конференції з міжнародною участю «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку», м. Ніжин, 20 червня 2024 року, с.162-166.

Науково-теоретичні підходи до розвитку і виховання дитини дошкільного віку: колективна студенська монографія за заг.ред. О. Кононко, З. Шарлович. Ломжа; Ніжин. 2025. 170 с. Діагностика та виховання креативності старших дошкільників у дослідницькій діяльності (подано до друку).

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи: кваліфікаційна робота складається з вступу, двох розділів, висновків до кожного, загального висновку, списку використаних джерел, додатків А, Б, В. Текст містить 2 таблиці, список джерел нараховує 64 позицій. Загальний обсяг роботи 87 сторінок, з них основного тексту 75 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Креативність як наукова проблема та феномен особистості

На розвиток креативності як на один з пріоритетних напрямів виховання дітей дошкільного віку вказують Базовий компонент дошкільної освіти України як освітній стандарт та програма розвитку дошкільника «Я у Світі». Нормативними документами актуалізовано необхідність створення сприятливих умов для розвитку здатності дітей старшого дошкільного віку продукувати оригінальні ідеї, відходити від звичних шаблонів і зразків, виявляти інтерес до експериментування та пошуку нових рішень розв'язання проблем.

Як зазначають В.Моляко, В.Рибалка, С.Сисоєва, Я.Василькевич, креативність – складне, неоднорідне, багатопланове явище, що привертає увагу науковців та практиків, характеризуються в теоретичних та експериментальних напрямках її вивчення. Розгляд дослідницької діяльності в контексті розвитку креативності старших дошкільників стимулює педагогів до з'ясування ефективних шляхів розв'язання даної проблематики.

У дослідженнях О.Л. Кононко до основних показників креативності віднесено прояви особистістю оригінального, інтуїтивного, непередбачуваного, мимовільного, спонтанного, неусвідомлюваного; до другорядних – прояви логічного, рефлексивного, довільного, вмотивованого, усвідомленого. Єдність закладеного природою та прижиттєво набутого – база для розвитку та збагачення творчого потенціалу людини [29].

Розглядаючи креативність у контексті особистісного розвитку людини, Т. Любарт ставить питання про евристичну цінність цього поняття для вивчення всіх вікових періодів. Якщо в дорослих можливість творчої поведінки не ставиться під сумнів, то в дітей це може бути інакше. Наприклад, чи можна говорити про рівень креативності дитячого вірша чи малюнка, а також чи можна підходити до них з тією ж мірою, що й до робіт невизнаних

поетів і художників? Поведінка, яка відрізняється одночасно оригінальністю й адаптивністю, зустрічається і в дошкільному дитинстві. Як стверджує Т. Любарт, можна говорити про загальний простір, в якому знаходяться роботи видатних творців і дітей.

Як зазначає Поль Торренс, креативність – це здатність до творчості, яка проявляється особистістю у різних видах діяльності. Досліджувати креативність означає копати глибше, дивитись пильніше, виправляти помилки, пірнати у глибину, проходити крізь стелю, запалювати сонце, будувати замок на піску, вітати майбутнє. П. Торренс виділив принципи, якими має керуватись педагог, щоб заохочувати творче мислення: уважне ставлення дорослого до незвичних запитань дитини; демонстрація дітям, що їхні ідеї мають цінність; надавати можливість виявляти самостійність; схвалювати дітей за це.

Згідно дослідження Я. Василькевич, креативність – показник обдарованої дитини. Обдарованих дітей відрізняє: ранній розвиток мовлення та широкий словниковий запас; високий рівень допитливості та хороша пам'ять; висока пізнавальна активність; багата уява та фантазія; творче мислення. Вказаний автор зазначає: якщо педагог навчає дитину не просто механічно відтворювати якісь дії, а надає їй можливість самовиразитися, проявити ініціативу, винахідливість, то це сприятиме розкриттю творчих здібностей особистості. Для формування навичок творчого мислення потрібні вправи з відповідним інструментарієм та у відповідній обстановці.

На думку Я. Василькевич, методами розвитку творчих здібностей виступають: створення у ЗДО предметно-розвивального середовища, створення творчих композицій, використання нетрадиційних способів малювання, конструювання, дослідницької діяльності; застосування підручного матеріалу для оформлення робіт (сіль, крупи, листя, ячна шкаралупа, листя, насіння, кольорові стрічки тощо); читання художньої літератури; дидактичні ігри; іграшки.

Згідно визначення С.Сисоєвої, творчість – одне з найзагадковіших явищ у житті людини, яка забезпечує поступальний рух суспільства, розвиток земної цивілізації. Педагогічна творчість посідає особливе місце серед різних видів творчості та визначає вектори розвитку усіх творчих процесів. Метою і результатом педагогічної творчості є творчий розвиток вихованців, який передбачає поступове формування у дітей здатності до творчості. Вказана здатність є інтегральною якістю особистості, що об'єднує її спрямованість, мотиви, творчі уміння, характерологічні якості особистості. Ця сукупність забезпечує особистості успіх у творчості та піднімає її діяльність до творчого рівня.

С.Сисоєва наголошує: у процесі педагогічної творчості творчий розвиток дітей виступає як метою діяльності педагога, так і засобом творчого розвитку особистості самого педагога, підвищення його професійної компетентності і рівня педагогічної майстерності. Педагогічна творчість педагога проявляється в цілісному проектуванні педагогічного процесу та прогнозуванні його результатів. Центральною ланкою педагогічної творчості виступає педагогічна взаємодія, в якій педагог та вихованець виступають суб'єктами творення, формування пізнавальних потреб, вибору засобів їх досягнення, контролю та самоконтролю. Створення умов для формування творчої особистості, самореалізації її природних задатків, саморозвитку та само активності дітей – стратегічна завдання сьогодення .

За даними дослідження В.Моляко, сьогодні ми маємо всі підстави говорити про існування чіткого замовлення на здійснення досліджень саме з психології творчості. І це пояснюється насамперед тим, що загальні тенденції розвитку людства, розвитку окремих країн, та й тенденції у індивідуальному житті людини вимагають, крім класичних знань та вмінь, також і знань та вмінь пов'язаних з творчістю. Про успішність або неуспішність будь-якої діяльності ми можемо судити, коли позитивно оцінювати творчу діяльність. Серед багатьох питань, тісно пов'язаних з психологією творчості, особливе місце посідає процес творчості, творча особистість, індивідуальна та

колективна творчість, навчання творчості, стимулювання творчої активності, продукти творчості, стратегіальну організацію творчого процесу, розробку нових методів та прийомів стимулювання творчого пошуку, використання комп'ютерів у творчій діяльності, творчості в ускладнених екстремальних умовах.

На даному етапі розвитку науки до вузлових В.Моляко відносить такі проблеми розвитку творчої особистості на різних етапах онтогенезу: інтелектуальний, емоційний й творчий потенціал людини; розв'язання нових задач; емоційно-вольова стійкість особистості; творча свідомість та творча поведінка людини; діяльність і поведінка людини в складних, кризових, екстремальних умовах; творче здоров'я особистості; безпека творчої особистості; стимулювання творчої діяльності без шкідливих наслідків для здоров'я тощо. Автор підкреслює: на часі впровадження у практику парадигми творчої організації діяльності особистості, стимулювання пошуку оригінальних ідей, розв'язання проблемних ситуацій.

З креативністю пов'язані різноманітні психологічні конструкти: когнітивні властивості, мотиваційні утворення, особистісні якості. Особливе місце серед різних аспектів проблеми креативності посідає проектування та вибір шляхів самореалізації особистості. Особливості когнітивної та мотиваційно-особистісної компонент креативності впливають на специфіку вибору стратегії самореалізації особистості. Остання визначається ще й рівнем вираження креативних властивостей особистості.

Дослідження креативності як чинника вибору стратегії самореалізації заслуговує на особливу увагу сучасних дослідників. Зокрема, виявлено особливості вибору стратегії самореалізації особистості осіб з різними рівнями прояву креативності; доведено вплив креативних властивостей на компонент стратегії самореалізації особистості, представлений фактором саморегуляції.

У дослідженні В.Моляко визначено, що креативність є багатоконпонентним утворенням, яке включає у себе когнітивні

(вербально-образні, асоціативні) та мотиваційно-особистісні (творча позиція, допитливість, схильність до ризику, самостійність, творча уява) параметри, які актуалізуються в ситуації вибору стратегії самореалізації особистості. Автором встановлено чотири групи досліджуваних, які вирізнялися різними характеристиками креативності: високо креативні, середньо креативні, низько креативні та креативи змішаного типу. Вказаний автор розглядає співвідношення понять «творчість» та «креативність», кваліфікує креативність як особистісний ресурс, суб'єкту детермінацію творчості. В.Моляко використовує формулювання, згідно з яким креативність є багатокomпонентним утворенням, яке визначає творчі можливості особистості .

За даними досліджень Дж. Гілфорда й Е.Торренса, особливостями мислення, пов'язаними з креативністю, є здатність розпізнавати, визначати та долати проблемну ситуацію; це такі показники мислення, як швидкість, гнучкість, оригінальність, роздробленість та асоціативність. Знаходження та продуктивне розв'язання проблем, за даними вказаних авторів, визначається внутрішньою пізнавальною мотивацією особистості. У дослідженнях І.Канта, І.Фіхте, Ф. Шеллінга, Г.Гегеля було доведено, що у фундаменті теоретичного ставлення особистості до дійсності лежить її здатність до творчої (продуктивної) уяви. Творчість – це не просто здатність до вищого рівня діяльності, а до її перетворення. Креативність – це поєднання особистісних якостей, можливість пред'явити себе світу, проявити свою індивідуальність, відкрити свої здібності, пізнати саму себе. Людська індивідуальність неповторна, тому її реалізація є творчим актом.

Самореалізація, на думку провідних фахівців, передбачає гармонійний розвиток особистості, докладання нею адекватних зусиль, спрямованих на розкриття свого особистісного потенціалу. Креативна особистість використовує свої здібності і таланти, прагне реалізувати свій потенціал, досягти успіху у різних сферах життя. Креативна особистість позитивно ставиться до себе, спрямована на досягнення успіху, усвідомлює і утримує

мету упродовж усієї діяльності, орієнтується на основні життєві цінності, має уявлення про свій життєвий шлях, актуалізує свої резерви.

За даними досліджень О.Кононко, важливим компонентом стратегії с самореалізації особистості є саморегуляція. На саморегуляцію впливає глобальне самоствавлення, почуття власного «Я», емоційно позитивне або негативне ставлення до себе. Самоствавлення визначає міру вираження саморозуміння, самоповаги та упевненості у своїх силах. Самоствавлення – стрижень саморегуляції. Згідно підходу автора, саморегуляцію характеризують такі показники, як здатність керуватися принципами, усвідомлювати та приймати свої сильні й слабкі сторони, адекватну оцінку власних досягнень, самоповагу, вміння легко встановлювати міжособистісні контакти. Особи з високою креативністю діють найбільш свідомо, у них сформовані елементарне уявлення про життєві цілі, розвинена мотивація досягнення, вони поважають себе.

Успішне розв'язання завдань становлення особистості, готовність та здатність самовизначатися в житті, пристосовуватися до плинних умов дійсності, вирішувати соціально значущі задачі, успішно розвиватися як особистість неможливо без високо розвиненої здатності до творчості. Ранній вияв здатності проявляти креативність вкрай важливий для подальшого розвитку дошкільника. Творча активність виступає не лише показником, але й умовою розвитку особистості в цілому. Тому дослідження особливостей розвитку креативності на усіх етапах онтогенезу сьогодні актуальне.

Таким чином, креативність – показник розвитку особистості у дошкільному дитинстві, яка засвідчується: сформованістю інтересу до нового, незнайомого; розвитком базових якостей (самостійності, наполегливості, допитливості, впевненості у собі); складанням основ моральних цінностей і правил; формуванням у дітей 5-7 років здатності гармонійно комунікувати з оточуючими.

1.2. Особливості розвитку творчої активності у дошкільному дитинстві

Дошкільний вік – сенситивний період розвитку креативності. Дитина володіє високим творчим потенціалом, вона здатна до саморозвитку та самовдосконалення, з інтересом ставиться до можливості впоратися з проблемами та досягти успіху. Говорячи про розвиток у дошкільному дитинстві творчих здібностей як індивідуальних особливостей, які визначають успішність виконання творчої діяльності, слід мати на увазі креативність як базову якість особистості.

Як зазначають провідні фахівці, дошкільне дитинство є сприятливим періодом для розвитку творчих здібностей саме тому, що у цьому віці діти надзвичайно допитливі, вони відрізняються величезним бажанням пізнати оточуючий світ. Заохочуючи та підтримуючи допитливість, повідомляючи дітям нові знання, залучаючи їх у виконання різних видів діяльності, дорослі сприяють розширенню досвіду дошкільників. Накопичення досвіду – необхідна передумова для майбутньої творчої діяльності. Мислення дитини дошкільного віку більш вільне, ніж мислення дітей більш дорослого віку. Воно ще не зіпсоване стереотипами, воно більш незалежне. Цю спроможність дітей даного віку необхідно всіляко розвивати.

Розвиток творчих здібностей тісно пов'язаний з розвитком уяви дитини дошкільного віку. Уява збагачує життя дітей 5-7 років, робить його цікавим та яскравим. Дитяча творчість відрізняється від творчості дорослої людини. Дитина діє підсвідомо, часто не ставлячи перед собою певних цілей. Вона прагне задовольнити свої потреби, що породжує у неї позитивні емоції. Діти дошкільного віку надзвичайно емоційні та вразливі. Вони тонко відчують, бурхливо реагують на нове і незвичне, прагнуть усіляко виразити свої враження, розв'язати проблему. Займаючись різними видами діяльності, зокрема дослідницькою, діти із захопленням шукають вихід, вправляються у самостійності, розширюють свій кругозір, проявляють інтелектуальні здібності.

За даними досліджень даної проблеми О.Кононко, креативність – це ступінь напруженості в устремлінні дитини проявити себе, це сила демонстрації своєї індивідуальності та ступінь її вираження. Креативність залучає зір, нюх, смак, емоції, проявляється крізь особистісні відчуття, особливості мислення, дії, що дозволяє говорити про неї як багатовимірне явище, системну якість, якою володіє кожна дитина. Креативність – це здатність виробляти оригінальні ідеї, використовувати нестандартні способи інтелектуальної діяльності.

Дитяча креативність – природний стан дитини, позбавленої стереотипів. Усі діти без виключення талановиті: хтось співає, хтось танцює, інший придумує казки, талановито малює, будує, ліпить, конструює з природного матеріалу. Фахівці наголошують: щоб талановита дитина розвивалася, слід пробудити в ній фантазію як спонуку творчої діяльності. Значення творчості складно переоцінити, адже це – можливість визначитися та виразити себе та своє ставлення до світу. Творчі можливості дітей пов'язані з особливостями їхнього творчого мислення, уяви, сприйняття оточуючої дійсності, з особливостями її пам'яті та мовлення. Розвиваючи творчі здібності дитини, педагог допомагає розвивати її мовлення. Воно як засіб вираження думок, сприяє розвитку креативності.

Досліджуючи феномен становлення та розвитку креативності в дошкільному віці, В.Антонішина зазначає: серед основних педагогічних проблем існують вершинні, які пронизують усе життя дитини. До них належить проблема творчості. Першорядними компонентами творчого процесу є прояви дошкільником оригінального, незвичного, інтуїтивного, неусвідомлюваного; другорядними – прояви логічного, довільного, вмотивованого, усвідомленого. Єдність закладеного природою та прижиттєво набутого дитиною слугує базою для розвитку та збагачення її творчого потенціалу.

На думку В.Антонішиної, щоб дитина виявляла творчу активність, виявляла креативність, педагог має з розумінням ставитися до її природної

схильності діяти на власний розсуд, покладатися на свій досвід, довіряти своїм можливостям. Автор виділяє цілий ряд показників сформованості у дошкільника креативності: чутливість до проблем, відкритість новому, відмова від стереотипів, швидкість аналогій та асоціацій, загострене сприйняття відхилень й неточності, здатність подивитись на проблему з різних точок зору, уміння продукувати нові ідеї, пошуково-перетворювальне ставлення до дійсності, швидке переключення, розвинене почуття гумору, незалежність суджень, неупередженість оцінок, самокритичність, уміння помічати зв'язки між ознаками, здатність бачити об'єкт цілісно і виділяти головне, розвинена уява, вміння дивуватися, здатність прогнозувати та формулювати гіпотези, орієнтація на високі стандарти якості.

Креативна поведінка в ранньому дитинстві пов'язана з переживанням («Я можу», «У мене не виходить»), з прийняттям власних доцільних бажань. Креативність досягає піку у віці від 3,5 до 4,5 років, а також зростає у перші три роки навчання в школі; знижується протягом наступних року-двох і потім отримує новий поштовх, можливо, у зв'язку з підвищенням рівня фізичного розвитку. Креативність неоднозначно залежить від освіти. Більшість дітей втрачає свою спонтанну відвагу, коли «окультурюються»

В. Лучанська, посилаючись на дослідження М. Гнатко₂, наводить фази розвитку креативності у дошкільників:

- 1) «сенсibiliзація» (3-5 років) – характеризується підвищеною чутливістю дитини до сприйняття навколишньої дійсності;
- 2) «сатураційна» (5-6 років) – відзначається перенасиченням та спадом пізнавальної активності;
- 3) «орієнтаційна» (6-7 років) – відбувається пристосування дитини до соціальних форм активності Лучанська В. Проблема креативності в сучасній психології.

Розвиток дитини як творчої особистості передбачає максимальну реалізацію нею своєї активності, самостійності, творчої ініціативи, прагнення обирати на власний розсуд шляхи й засоби досягнення цілей, намірів,

реалізувати свої власні потреби та інтереси. О.Л. Кононко зазначає, що творчість є активністю дитини, спрямованою на створення нового продукту в нерегламентованій жорсткими умовами ситуації. Вчена виокремлює стадії творчої активності:

- *Перша стадія*: наслідування (копіювання готового);
- *Друга стадія*: творче наслідування (внесення елементів новизни, прояв самодіяльності без внесення істотних змін у запропоновану схему дій, зразок, ідею);
- *Третя стадія*: репродуктивна творчість (уміння взяти за основу запропоновану схему, але істотно її переробити, внести зміни), ця стратегія характерна для дошкільників-креативів;
- *Четверта стадія*: справжня творчість, створення нового, вона недоступна дошкільникам, адже створити оригінальну ідею можна лише на вершині свого креативного розвитку та в сфері своїх інтересів, здібностей.

Основною умовою розвитку креативності є розвиток особистості дитини. У дітей з високим рівнем креативності до 6/7 років практично сформовані найважливіші характеристики особистості – позитивне відношення до себе і оточуючого світу, розвинена рефлексія; діти з середнім та низьким рівнем креативності мають середній та низький рівень розвитку особистісних якостей.

Креативність має відношення до обдарованості дитини дошкільного віку. До основних її складових Д. Линник та А. Мкервали відносять: підвищену чутливість, надмірну енергійність, прагнення швидко досягти результату, мала тривалість зосередженості уваги, потребує спілкування зі стійкими в емоційному плані дорослими, бунтує чи взагалі не визнає авторитету, вимагає поваги до себе, не здатен до емоційної стабільності, прагне самостійно обирати для себе заняття, набуваючи досвіду емпіричним

способом, толерантний та емоційно-чуттєвий до навколишніх людей, непосидючий (коли не захоплений власною справою).

Дослідження сучасних психологів і педагогів у сфері вивчення креативності в дошкільному віці підтверджують, що сучасні погляди на виховання і розвиток здібностей дітей не забезпечують формування творчого потенціалу особистості повною мірою. Водночас положення щодо того, що реалізація особистістю власної індивідуальності є проявом її творчості, визнається більшістю авторів.

Як зазначає І.Кучерявий та О.Клепиков, креативність пов'язана з рівнем психологічної готовності дитини до школи. Автори зазначають: існує взаємозв'язок рівня розвитку в 5-6-річній дитини креативності, окремих її показників та успішністю її навчання. Автори підкреслюють: структура креативності маленьких дітей залежить від їхнього віку, рівня успішності навчання та ступеня психологічної готовності до навчання у школі. На розвиток основних показників креативності впливає організація освітнього процесу у ЗДО. Автори обґрунтовують, що складовими креативності виступають *оригінальність, швидкість, гнучкість, ретельність*. Вони доводять, що рівень креативності та її окремих складових може розглядатися в якості прогностичної характеристики успішності у навчання. Наївна креативність характеризується високим рівнем прояву оригінальності при низькому рівні прояву гнучкості та швидкості.

На жаль, система дошкільної освіти, традиційно існуюча в нас, містить у недостатньому ступені спеціальні міри, спрямовані на послідовний та систематичний вияв та розвиток креативності дітей 5-7 років, продуктивної уяви, і як наслідок – оцінки дорослими самого акту творчості та його результату. Старший дошкільний вік – сенситивний для набуття першого організованого досвіду отримання знань, формування уявлень та зовнішньої оцінки.

Для того, щоб врахувати механізми формування творчого мислення в дитячому віці та створювати умови для розвитку креативності, педагогові

необхідно усвідомлювати: умови формування креативності; форми прояву креативності; взаємозв'язок основних новоутворень дошкільного дитинства з креативністю взагалі, з вербальною та образною креативністю зокрема; взаємозв'язок креативності з когнітивними та особистісними характеристиками; взаємозв'язок рівня сформованості креативності з результатами діяльності та успішністю навчання.

За даними дослідження В. Рибалки, особливостями розвитку креативності дітей старшого дошкільного віку є те, що її динаміка визначається не лише віком, а й рівнями розвитку інтелектуального та особистісного розвитку. Віковими особливостями становлення креативності у віці 6-7 років є специфічні зміни у співвідношенні рівня прояву структурних компонентів креативності: зниження оригінальності образної та вербальної креативності за умови підвищення швидкості та ретельності. Взаємозв'язок креативності та її структурних складових з рівнем готовності до шкільного навчання і його успішності не є однозначним. Показник оригінальності може слугувати одним з критеріїв готовності до навчання у школі.

Як зазначає В.Рибалка, на спрямованість змін в структурі креативності її окремих складових впливають умови організації освітнього процесу. Зниження оригінальності обумовлюється жорсткою регламентацією діяльності, орієнтацією на зразки та задачі алгоритми дій. Підвищення ретельності обумовлене вимогами до деталізації та відпрацюванням навичок в освітньому процесі. Взаємозв'язок психологічної готовності на навчання у школі з успішністю у навчальній діяльності залишається стабільною протягом усього вікового періоду. Креативність дітей даного віку характеризується різним рівнем вираження образної та вербальної креативності. Зафіксовано залежність чутливості креативності до зовнішніх впливів.

За даними досліджень В.Роменця, отримані ним емпіричні дані засвідчують, що структура креативності є складною, під час співставлення інтелекту та креативності між ними утворюються нелінійні відносини. Дані експерименту про співвідношення креативності та інтелекту досить

суперечливі. Віковими особливостями розвитку креативності є найбільш високе формування образної креативності. Автором виявлено, що образна креативність у віці 6-7 років переважно пов'язане із загальною готовністю до школи та успішністю у навчанні. Оригінальність, яка є основою креативності, у віці 6-7 років (як вербальної, так і образної складових) знаходиться у тісній взаємодії із загальною готовністю до школи і може слугувати одним з критеріїв оцінки під час її діагностики.

Таким чином, креативність – показник розвитку особистості у дошкільному дитинстві – розвитку базових якостей (самостійності, наполегливості, допитливості, впевненості у собі); закладання основ моральних цінностей і правил; формування здатності гармонійно комунікувати з оточуючими.

Проаналізувавши погляди відомих психологів і педагогів, ми дійшли висновку, що креативність можна розглядати як основу творчого розвитку дошкільника, як її особистісний потенціал, що забезпечує особистісне зростання. Ефективність розвитку визначається взаємодією внутрішніх передумов (творчого потенціалу) особистості з впливом соціальних чинників. Встановлено, що дошкільний вік є сензитивним періодом для розвитку креативності як базової якості особистості.

1.3. Педагогічні умови ефективного виховання у дошкільників креативності в процесі дослідницької діяльності

Дослідницька діяльність дітей дошкільного віку є однією з вельми продуктивних освітніх моделей. В найголовнішій ролі відіграють принципи співробітництва та співтворчості між дитиною і педагогом та активною самостійною діяльністю дошкільників. Самостійність є однією з якісних характеристик інтелектуальної діяльності, яка досягає найвищого рівня тоді, коли характер діяльності наближається до пошукової, дослідницької роботи. Це дозволяє говорити, що дослідження як інструмент освоєння дійсності має посісти в освіті центральне місце.

Ідея розвитку самостійності знайшла своє відображення у працях Ф.Рабле, М.Монтеня, Т.Мора, Я.Коменського, Ж.Руссо, І. Песталоцці. Вони підкреслювали: замість зубріння слід навчати дітей самостійності, виховувати задумливих, критичних, незалежних від думки інших людей. В педагогічній літературі кінця XVIII століття самостійність розглядалась як провідний принцип навчання. Питання розвитку самостійності є центральним в системі К.Ушинського, який обґрунтував шляхи і засоби організації самостійної праці дітей різних вікових груп.

У дослідженнях психологів І. Бежа, О. Кононко, В. Моляко підкреслюється, що оригінальність мислення, творчість дітей дошкільного віку найбільш повно розкривається та успішно розвивається у навчальній діяльності, яка має дослідницьку спрямованість. Це актуально для старшого дошкільного віку з огляду на те, що у цей віковий період інтенсивно розвиваються пізнавальні інтереси дітей, абстрактне мислення, яке забезпечує засвоєння системи наукових знань та розвиток наукового мислення. Удосконалюються знання, уміння та навички дошкільників, формуються базові якості, серед яких чільне місце посідають самостійність та креативність, розвивається творча ініціатива.

Як зазначає Л.Шелестова, активна пізнавальна діяльність дошкільника – необхідна умова і в той же час ознака зародження самостійності мислення. Активність дитини необхідна для досягнення будь-якої мети: як для засвоєння інформації педагога, так і при отриманні знань з інших джерел – спостереження, власних пошукових дій, власного практичного досвіду. У самостійній пізнавальній діяльності важливі здатність орієнтуватися у новій ситуації, критично підходити до оцінки фактів і явищ, мотивованість дій, їх обґрунтованість та незалежність від зовнішнього впливу.

Дослідження О.Лісовець засвідчує, що одним з ефективних засобів розвитку самостійності і творчої активності дітей є самостійна робота. Саме в ході виконання самостійних робіт дослідницького спрямування формуються такі базові якості особистості, як самостійність та креативність. Лише за

умови достатньої уваги педагога до організації самостійної роботи дітей старшого дошкільного віку. Лише за умови організації самостійної роботи у ЗДО дитина постає перед необхідністю віднайти головне та істотне, знайти відповіді на поставлені запитання, розв'язати проблемну ситуацію. Автор зазначає: самостійна освітня діяльність – це дидактичне явище, яке переводить зміст освіти із зовнішньої (організаційної) площини у внутрішню (особистісну) з наступною реалізацією у практичній діяльності.

На думку О.Кононко, в основі виконання творчих самостійних робіт лежить дослідницький пошук. Дослідницький метод є способом організації пошукової, творчої діяльності з розв'язання нових для дітей проблем. Цей метод дозволяє творчо використати знання, оволодіти методами наукового пізнання, формує пізнавальний інтерес та потребу у творчій діяльності. Дослідницький метод – це свого роду система регулятивних правил підготовки навчального матеріалу та організації педагогом самостійної роботи дошкільників з розв'язання нових понять і способів дій, розвитку інтелектуальної сфери. По суті йдеться про самостійну навчально-пізнавальну діяльність практичного та експериментального характеру, коли дитина сама формулює проблему, усвідомлює існуючі суперечності, сама робить припущення та досягає мети.

За даними дослідження Л.Зайцевої, самостійна робота посідає особливе місце серед основних ознак, характерних для організації дослідницького методу. Педагог організовує самостійну роботу дошкільників з вивчення нового знання, пропонує їм завдання проблемного характеру, розробляє разом з ними мету роботи. Проблемні ситуації виникають в ході виконання нових завдань, пошуку додаткових фактів, відомостей, систематизації та аналізу інформації. Дослідницька діяльність призводить до розвитку творчих здібностей, пізнавального інтересу, допитливості як базової якості особистості, аналітичного мислення. Дослідницьку діяльність педагог організовує на доступному дітям матеріалі, виконання якого пов'язане з теоретичними та практичними аспектами пошукової діяльності.

Базуючись на узагальненнях провідних фахівців, можна виділити такі прийоми реалізації дослідницької діяльності: складання нестандартних завдань; формулювання проблеми, аналіз даних з метою її розв'язання; визначення сутності та механізму протікання явища; перенесення набутого знання у нову нестандартну ситуацію. Прийоми, з допомогою яких можна ефективно реалізовувати дослідницький експеримент, можуть бути такими: самостійне узагальнення на основі власних практичних спостережень; виконання певних дослідів за контрольними запитаннями («Я якщо змінити умови, параметри тощо?», «Що буде, якщо?» тощо); аналіз отриманих результатів; визначення ступеня їх достовірності; складання програм експерименту; самостійний підбір знаряддя для експериментальної роботи.

Дослідницька діяльність, на думку В.Рибалки, спрямована на самостійне засвоєння дітьми нових знань і способів дій, формування творчого мислення, розвиток мотиваційної, емоційної та вольової сфер особистості. Автор зазначає: для успішної організації евристичної діяльності педагогу слід дотримуватися таких умов: розуміти функції педагогічного керівництва в організації продуктивної діяльності дошкільників; знання способів регуляції дослідницької діяльності; уміння визначати складність експериментальних завдань; побудову достовірних гіпотез і аналіз процесу їх розв'язання; створення нових ситуацій інноваційного середовища.

Вказаний вище автор підкреслює: дослідницька діяльність ефективна під час вивчення матеріалу, який: містить причинно-наслідкові зв'язки; не є принципово новим, є логічним продовженням раніше вивченого; доступний для самостійного пошуку; ґрунтується на знайомих дітям ідеях; має узагальнений характер, націлений на розвиток творчості дошкільників. З метою розвитку успішного досвіду творчої діяльності дітям потрібна система пізнавальних творчих завдань пошукового характеру. У цій системі слід чітко продумати необхідну діяльність дітей в обґрунтованій послідовності та зростаючій мірі складності. Вихідний рівень творчості дитини проявляється в її умінні комбінувати загальні риси фактів, явищ, подій, які вивчаються,

класифікувати їх. Власний практичний досвід – це вкрай важливо.

Кожний досягнутий результат породжує рефлексію, наслідком якої стала поява нових планів та задумів, які у подальшому конкретизуються і втілюються у нові пошукові дії. Більшість дітей, спробувавши себе у дослідницькій діяльності і отримавши позитивні оцінки своїх результатів, повертаються до цієї діяльності знову і знову. Таким чином, дослідницька активність набуває неперервного й мотивованого характеру. Самостійна діяльність дитини старшого дошкільного віку дозволяє їй вийти на новий рівень взаємин з однолітками і педагогами. Вона стає партнером дорослого. Це дає дошкільнику нові світовідчуття, передбачає можливість саморефлексії, появу власного ставлення до оточуючої дійсності, об'єктивного визначення свого місця у світі.

Креативність є тією особистісною властивістю, прояв якої значною мірою залежить від соціального середовища. Вона проявляється тоді, коли середовище сприяє, актуалізує розвиток креативності. Йдеться про такі умови організації середовища, які дозволяють, підкріплюють, заохочують креативну поведінку дошкільника, містить творчі зразки поведінки, які можна наслідувати, не регламентують жорстко діяльність дітей, не зловживають стандартами, на які слід орієнтуватися. Для розвитку різнобічно розвиненої особистості необхідно підтримувати у ЗДО творчу атмосферу, вільну, невимушену, яка надає дитині можливість виявляти творчість у різних видах діяльності.

З огляду, що креативна дитина – особа самостійна, слід створити умови для прояву вміння дошкільника діяти незалежно. Згідно дослідження О.Кононко, здатність дитини діяти самостійно, звертатися за допомогою до дорослого лише у разі об'єктивної необхідності, долати перешкоди на шляху до мети, діяти впевнено та наполегливо, доводити розпочате до кінця, адекватно оцінювати результат власних зусиль, необхідно вправляти дітей у цих уміннях, створювати ситуації успіху, застосовувати сучасні новітні технології.

Як зазначає О. Лісовець, самостійна діяльність передбачає сформованість у дитини старшого дошкільного віку *саморегуляції* (вміння програмувати самостійну діяльність, здійснювати вибір способу перетворення заданих умов, визначати послідовність дій, здатність їх коригувати, регулювати власну поведінку); *самодіяльності* (суб'єктивної, індивідуальної самокерованої діяльності); *самоактивації* (внутрішньої мотивації діяльності, особистісного ресурсу, прагнення зберегти оптимальний функціональний емоційний стан); *самоорганізації* (здатність мобілізуватися, діяти цілеспрямовано, використовувати всі свої можливості, раціонально використовувати час, сили, засоби). На думку автора, самостійність дитини 5-7 років визначається як якість особистості і прояв активності, що характеризується усвідомленим і відповідальним ставленням до вчинків і дій, виявляється в наполегливості, ініціативності та критичності.

Для формування креативності важливо розвинути в дитини ціннісне ставлення до самої себе як творчої особистості, підтримувати творчий імпульс дошкільника через висловлювання шанобливого ставлення до результатів її діяльності, в тому числі і дослідницької. Дитина 5-7 років відкрита, емоційна, охоче вигадує. Вона не закомплексована, відчуває в собі достатньо сил й бажання спробувати нове, взяти участь у різних видах творчої діяльності. Природна обдарованість дитини проявляється вельми рано, але те, в якій мірі розвивається її творчий потенціал, залежить від вихователів ЗДО.

Як зазначає В. Моляко, важливо створити умови, сприятливі для формування творчих здібностей. До них автор відносить:

1. Надання дитині більшої свободи у виборі діяльності, у чергуванні справ, тривалості занять, у виборі способів вирішення проблем тощо.

2. Створення розвивального середовища в освітньому закладі. Воно має бути різноманітним, безпечним, насиченим, неординарним. В нього має входити максимальна кількість предметів найближчого оточення. Дитині дозволяється вільно брати будь-які іграшки та діяти з ними на власний розсуд.

3. Дитині слід надавати можливість досліджувати, експериментувати, вправлятися в умінні адекватно організовувати свої пошукові дії, досягати практичних результатів, радіти своїм відкриттям.

4. Успішний розвиток творчих здібностей відбувається за умов наявності теплої дружньої атмосфери в дитячому колективі. Важливо постійно стимулювати дитину до творчості, проявляти співчуття до його невдач, терпляче ставитися навіть до дивних ідей.

5. Слід виключити зауваження та негативні оцінки, орієнтуватися на позитивну гіпотезу розвитку кожної дитини, на її можливості за сприятливих умов досягти успіху.

6. Педагог, керуючись доцільністю, має збільшити питому вагу самостійної роботи.

7. Бажано так створювати проблемну ситуацію і формулювати завдання з її вирішення, щоб спонукати дітей до діяльності пошукового характеру.

8. Контроль та оцінку проводити відповідно раціонального способу пізнавальних завдань, за вмінням дитини ставити і розв'язувати дослідницькі завдання, викладати результати та доводити свої висновки.

За даними дослідження Ю.Гулько, необхідність домагатися самостійності дітей під час виконання ними дослідницьких завдань, доцільно підібрати такі завдання, які забезпечують творче використання дітьми своїх основних знань (ідей, понять, методів пізнання). Важливо дотримуватися принципу поступового зростання складності проблем, які належить розв'язати. Педагог має заохочувати у дошкільників творчу активність, беручи до уваги індивідуальну історію розвитку кожної конкретної дитини. Важливо контролювати хід роботи, перевіряти його результати, організовувати їх обговорення. При цьому акцент варто змістити з оцінки результатів на процес його досягнення, на оцінці особистих зусиль виконавців, докладених для успіху.

Для розвитку творчих здібностей дошкільників можна підібрати різноманітні технології:

- технологію відкритих задач, тобто задач, які не мають однозначного рішення, які допускають декілька варіантів правильних рішень (конструювання предметів з конкретних матеріалів);
- застосування завдань на кмітливість, які руйнують стереотипи;
- мозковий штурм, який активізує перебір варіантів для розв'язання проблеми, аналіз позитивного і негативного в ідеї;
- об'єднання різнорідних елементів, основним способом якого є використання різного виду аналогій;
- кейс-ілюстрація: знайомство дітей з реальною або уявною проблемою, вироблення власного погляду на проблему та її рішення.

Дані технології активізують інтерес дітей до різного роду проблем, розвивають вміння слухати, чути, грамотно висловлюватися, отримувати задоволення від пошукових дій.

На основі даних технологій можна підібрати різноманітні ігри для розвитку дитячої творчості: «Чим може бути?» (вчити придумувати нове використання знайомих предметів); «Смішна плутанина» (вчити функціональному заміщенню предметів); «Що було б ?» (розвиток творчої уяви та теоретичного мислення); «Казкові історії» (навчати використовувати елементи анімізму, оживлення предметів); «Художник у зоопарку» (навчати комбінувати різні деталі при створенні нового образу).

Пошукова діяльність визначається фахівцями як спільна робота вихователя і дітей, спрямована на розв'язання пізнавальних завдань проблемного характеру, які передбачають найвищий ступінь їхньої активності та самостійності. Використання принципу активності дошкільника та його самостійності містить значний потенціал для різнобічного розвитку особистості. У цьому віці можна говорити про елементарну пошукову активність, в процесі якої у дітей формуються вміння міркувати, виробляти висновки, долати труднощі, доводити розпочате до кінця. В ході експериментальної діяльності дошкільників доводиться долати певні інтелектуальні перешкоди, щоб знайти рішення проблеми.

Як зазначають І. Кучерявий та О. Клепиков, дитина дошкільного віку здатна вдало використовувати деякі пошукові операції для розв'язання проблемних завдань, вона усвідомлює елементарні причинно-наслідкові відносини, які знаходяться в основі створення та перетворення оточуючого світу. Автори підкреслюють: важливо створити мотивацію до пошукової активності, налаштувати дитину дошкільного віку на розв'язання конкретної проблеми.

Паралельно з пошуковою діяльністю діти оволодівали умінням правильно, логічно, послідовно та аргументовано викладати результати проведених досліджень. У процесі спільної з дорослим діяльності змінюється ставлення дитини до нього: вона починає орієнтуватися на дорослого, проявляє увагу до нього, інтерес його висловлюваннями та діями, бере до уваги його оцінні судження. Важливою метою дослідницької діяльності є спонукання дошкільників до прояву самостійності та творчої ініціативи у пізнанні явищ і процесів оточуючого світу.

В ході дослідницької діяльності важливо спонукати дітей до самостійного висування гіпотези, виражати свої думки повною відповіддю.

Добре, якщо вихователь ЗДО після обговорення процесу пошукової діяльності може надати дошкільникам можливість провести власне самостійне дослідження, засноване на отриманих раніше навичках роботи з алгоритмами та презентувати результати дітям своєї групи.

Базуючись на викладених вище теоретичних узагальненнях стосовно організації у ЗДО дослідницької діяльності, ми обґрунтували умови її оптимізації. Ми виходили з розуміння, що дослідницька діяльність виявляється ефективною, якщо:

1. Заохочувати та підтримувати намагання дитини самостійно розв'язувати проблеми, долати перешкоди на шляху до мети, доводити розпочате до кінця.

2. Вправляти дошкільників в умінні виявляти креативність, діяти в дослідницькій діяльності творчо, зменшити кількість зразків та шаблонів.

3. Заохочувати дитячу допитливість, бажання пізнавати оточуючий світ, залучати до різних видів діяльності, розширювати індивідуальний досвід.

4. Осучаснення змісту і форми педагогічної оцінки, спрямованої на виховання допитливості та творчої уяви дошкільників.

Впровадження в педагогічну практику комплексу вказаних педагогічних умов сприятиме розвитку в дитини цілепокладання, самостійного планування своїх дій, знаходження адекватних способів дій, долання перешкод на шляху до мети, досягнення кінцевого продукту своїх зусиль, адекватної його оцінки, переживання задоволення успіхом.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

На основі проаналізованої наукової літератури охарактеризовано креативність як наукову категорію. *Креативність* – здатність до творчості, яка проявляється особистістю у різних видах діяльності. Це ступінь напруженості в устремлінні дитини проявити себе; це сила демонстрації своєї індивідуальності та ступінь її вираження. Креативність – це здатність виробляти оригінальні ідеї, використовувати нестандартні способи інтелектуальної діяльності. Дитяча креативність – природний стан дитини, позбавленої стереотипів. Творчі можливості дітей пов’язані з особливостями їхнього творчого мислення, уяви, сприйняття оточуючої дійсності, з особливостями її пам’яті та мовлення.

Дошкільний вік – сенситивний період розвитку креативності. Дитина володіє високим творчим потенціалом, вона здатна до саморозвитку та самовдосконалення, з інтересом ставиться до можливості впоратися з проблемами та досягти успіху. Упродовж дошкільного дитинства суттєві зміни відбуваються у розвитку креативності. За даними фахівців, прояви елементів творчості починає формуватися у ранньому віці, проявляючись здебільшого у прагненні зробити щось по – своєму, не по шаблону та зразку.

Розвиток творчих здібностей тісно пов'язаний з розвитком уяви дитини дошкільного віку.

Дитяча творчість відрізняється від творчості дорослої людини. Дитина діє підсвідомо, часто не ставлячи перед собою певних цілей. Вона прагне задовольнити свої потреби, що породжує у неї позитивні емоції. Діти дошкільного віку надзвичайно емоційні та вразливі. Вони тонко відчують, бурхливо реагують на нове і незвичне, прагнуть усіляко виразити свої враження, розв'язати проблему. Займаючись різними видами діяльності, зокрема дослідницькою, діти із захопленням шукають вихід, вправляються у самостійності, розширюють свій кругозір, проявляють інтелектуальні здібності.

Старший дошкільний вік – сенситивний для набуття першого організованого досвіду отримання знань, формування уявлень та зовнішньої оцінки. Для того, щоб враховувати механізми формування творчого мислення в дитячому віці та створювати умови для розвитку креативності, необхідно усвідомлювати: форми прояву креативності; взаємозв'язок основних новоутворень дошкільного дитинства з креативністю взагалі, з вербальною та образною креативністю зокрема; взаємозв'язок креативності з когнітивними та особистісними характеристиками; взаємозв'язок рівня сформованості креативності з результатами діяльності та успішністю навчання.

В ході дослідницької діяльності активізується інтерес до винахідництва, експериментування, завдань-головоломок; розвивається уява про властивості матеріалів; вдосконалюються уміння діяти самостійно та наполегливо, долати перешкоди на шляху до мети, знаходити адекватні способи дій, відмовлятися від одноманітних маніпуляцій, доводити розпочате до кінця та адекватно оцінювати свої досягнення. Дослідницька діяльність сприяє розвитку пізнавальних інтересів дитини дошкільного віку, виробляє смак до пошукових дій та розв'язання проблем, розвиває ціннісне само ставлення та почуття гідності за власну спроможність досягати успіху. Педагогічними

умовами ефективного виховання у дітей 5-7 років креативності виступають: заохочення та підтримка вихователем намагання дитини самостійно розв'язувати проблеми, долати перешкоди на шляху до мети, доводити розпочате до кінця; вправляння дошкільників в умінні виявляти креативність, діяти в дослідницькій діяльності творчо, відмовлятися від використання зразків та шаблонів; з допомогою педагогічної оцінки звести креативність до найвищих цінностей, використати з цією метою сучасні новітні технології.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ ТА ВИХОВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ДОСЛІДНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Програма та методика констатувального експерименту

Мета констатувального експерименту полягає у визначенні рівнів вихованості креативності дітей старшого дошкільного віку засобами дослідницької діяльності. Реалізація вказаної мети передбачає розв'язання таких завдань:

1. Обґрунтування критеріїв, показників та компонентів, за якими визначається міра розвитку креативності у дітей 5-7 років.
2. Розробка адекватної предмету дослідження комплексної методики.
3. Визначення рівнів сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку.
4. Створення системи ефективного формування креативності засобами дослідницької діяльності.

Дослідження проводилось на базі ЗДО № 8. м. Прилуки.

В експерименті брали участь 14 дітей 5-7 років, четверо вихователів та батьки дошкільників старшого дошкільного віку. Експеримент проводився упродовж 2023-2024 рр., що дозволило отримати цікаві емпіричні дані щодо особливостей прояву креативності дітьми старшого дошкільного віку у дослідницькій діяльності.

Визначення рівнів сформованості у дошкільників креативності передбачало обґрунтування чітких критеріїв досліджуваного явища. У таблиці 2.1 подано перелік критеріїв та показників кожного, за якими визначається міра та характер сформованості креативності у дослідницькій діяльності.

Таблиця 2.1

**Критерії та показники визначення креативності дітей
старшого дошкільного віку**

КРИТЕРІЇ	ПОКАЗНИКИ
Передбачення майбутнього результату	Включається у діяльність швидко; свідомо приймає мету; усвідомлює існування проблем, розв'язує їх, визначає головне і другорядне; уміє передчувати та емоційно передбачати результати своїх дій; планує їх, відмовляється від неефективних.
Розвиток мотивації досягнення	Прагне досягти успіху у чесний спосіб проживає успішність/неуспішність свої дій; з власної ініціативи вносить необхідні корективи, покращує результат; домагається високих стандартів якості виконання; адекватно оцінює кінцевий продукт.
Оригінальність ідей, дій, рішень	Цікавиться новим, невідомим; охоче займається пошуковою та дослідницькою діяльністю, робить своєрідні відкриття; продукує оригінальні ідеї, приймає нестандартні рішення; уникає слідування шаблонам та зразкам, намагаються зробити по-своєму.
Висока продуктивність діяльності	Сформована висока пізнавальна активність, розвинена допитливість як базова якість особистості; завжди завершує розпочату роботу, долає перешкоди на шляху до мети, досягає успіху; діє самостійно, впевнено, наполегливо; виявляє старанність, ретельність; домагається високих результатів діяльності й об'єктивно їх оцінює.

Визначаючи рівні сформованості у досліджуваних 5-7 років життя креативності у дослідницькій діяльності, ми керувались визначеними

критеріями та показниками кожного, зафіксованими у протоколах спостережень. Бралися до уваги силу прояву кожного показника, його стабільність, особливості прояву свідомості та поведінки дітей старшого дошкільного віку.

Враховувалась структурна організація креативності як інтегровано якості особистості, яка має відношення до інтелектуальної, емоційної та вольової сфер. Виділено такі основні структурні компоненти креативності:

- *когнітивний* (система знань та уявлень дитини про креативність та її роль в житті людини);
- *емоційно-ціннісний* (система цінностей, норм і правил поведінки; ставлення до креативності та людини як її носія);
- *поведінковий* (уміння і навички творчої поведінки);
- *рефлексивний* (аналіз, порівняння, оцінка, внесення коректив у діяльність).

З урахуванням виділених компонентів добиралися методи дослідження до кожного, що в сумі давало можливість отримати різнобічну інформацію про систему знань, ставлень, діяльності та вміння адекватно оцінювати результати пізнавально – пошукової діяльності. Усього було використано методи: бесіди, метод незавершених речень, моделювання експериментальних ситуацій та проєктивний метод. Кожний з методів представлено нижче.

Метод до когнітивного компоненту креативності

Використано метод бесіди. З дітьми було проведено бесіду, яка дозволяє зрозуміти особливості уявлень дітей про зміст творчої діяльності та само оцінні судження щодо власної здатності до неї.

Бесіда «Що я знаю про творчість»

Бесіда проводиться індивідуально з кожною дитиною. Дошкільнику належало відповісти на поставлені запитання та прокоментувати кожную

відповідь. Бесіда містила сім запитань відкритого та закритого характеру, що дозволяє одержати відомості про здатність обирати одну з можливих альтернатив та визначатися з самостійною відповіддю. Запитання спрямовувалися на з'ясування загальних уявлень дітей старшого дошкільного віку про творчість; визначення оцінок дошкільниками власної схильності продукувати оригінальні ідеї та приймати самостійні рішення; на встановлення особливостей поведінки досліджуваних в ситуаціях успіху/неуспіху. Усього було отримано та проаналізовано 98 відповідей, що уможливило з'ясування системи уявлень та знань дітей про творчу діяльність та власну оцінку вказаної якості. Детальний перелік запитань подано у Додатку на сторінці...

Метод до емоційно-ціннісного компоненту креативності

Застосовано метод незавершених речень, що дозволяє отримати уявлення про реальне ставлення дітей старшого дошкільного віку до творчої активності. Учасникам експерименту було запропоновано шість розпочатих речень, які їм належало закінчити, покладаючись на власні уявлення та ставлення до креативності. Нас цікавило ставлення досліджуваних 5-7 років життя до таких проявів як вибір простого-складного, виконання нового і відомого, оцінка власної сміливості, ставлення до труднощів і перешкод, інтерес до пошуково-пізнавальної та дослідно-експериментальної діяльності. Усього було отримано 84 закінчень речень, які уможливили отримання емпіричних даних стосовно емоційно-ціннісного ставлення до творчості. Детальний перелік розпочатих речень подано у Додатку Б на сторінці 81.

Метод до поведінкового компоненту креативності

Використано моделювання двох експериментальних ситуацій, які передбачали перевірку умінь і навичок дітей старшого дошкільного віку виявити креативність у звичних умовах життя під час виконання пошуково-пізнавальної, дослідно-експериментальної діяльності. Форма проведення –

індивідуальна. Проаналізовано 28 експериментальних ситуацій, які засвідчили міру сформованості у дошкільників креативності у пошуковій діяльності.

Ситуація 1

Експериментатор пропонує дитині знайти якомога більше можливостей цікавого і незвичного використання такого побутового предмету, як пластикова пляшка. Він рекомендує досліджуваним висловити якомога більше здогадок щодо можливих наслідків незвичайного використання пластикової пляшки. У протоколах спостережень фіксуються: кількість зроблених пропозицій, їх реалістичність, зв'язок з попереднім досвідом дитини, оригінальність ідей. Дитина може використати необхідні інструменти (до прикладу, ножиці).

Ситуація 2

Перед дитиною дорослий викладає декілька кольорових ілюстрацій із зображенням простого сюжету. Експериментатор пропонує обрати ту, що сподобалась дошкільнику, рекомендує поставити до неї якомога більше запитань і зробити припущення щодо ймовірних причин і наслідків зображеного. Дорослий говорить: «Придумайте якомога більше цікавих і незвичайних способів зміни зображеної ситуації, перетворює її на краще». У протоколах спостережень фіксуються: характер поведінки досліджуваного (впевнена, зацікавлена, байдужа, налякана), кількість поставлених запитань та припущень, здатність аналізувати та робити припущення, наявність/відсутність способів зміни зображеної ситуації, емоційна реакція дитини на завершення роботи (неохоче, з полегшенням, індиферентно).

Методи до рефлексивного компонента креативності

Використано моделювання двох експериментальних ситуацій, пов'язаних з умінням старших дошкільників оцінювати себе – свої досягнення, чесноти та прорахунки, успіхи та неуспіхи у творчій діяльності.

«Мої досягнення»

Ситуація спрямована на встановлення міри усвідомлення дітьми своїх досягнень, проживання позитивного і негативного емоційного досвіду. Форма проведення – групова, проводиться з усіма дошкільниками одночасно. Звертаючись до дітей, експериментатор говорить: «Трапляються ситуації, коли кожний з нас відчуває гордість або сором за свої справи, вчинки, дії. Спробуйте пригадати, такі свої вчинки, назвати їх, продовжуючи слова: «Я пишаюся собою», «Мені соромно за те, що я». Яке з почуттів вам подобається, а яке – ні? Що ви робите для того, щоб частіше собою пишатися, а не соромитися за недобрі вчинки?» Обговорюючи разом з дітьми їхні висловлювання, педагог звертає увагу на міміку, характер переживань дітей, самооцінку та рівень домагань

Методика «Драбинка»

Пропонується до використання адаптований О.Кононко варіант методики з визначення особливостей розвитку самооцінки у дітей старшого дошкільного віку. Форма проведення – індивідуальна. Досліджуваним показують намальовану на малюнку драбинку і пояснюють суть завдання: «Якщо усіх дітей групи розсадити на цій драбині, то на трьох верхніх сходинках розмістяться найбільш творчі, відповідальні, справедливі з них («найкращі»). На трьох дещо нижчих – ті, хто виявляє творчість не завжди, час-від-часу або лише зрідка («непогані і нехороші»). На трьох найнижчих сходинках слід розмістити боязких, невпевнених у собі, залежних дошкільників («найгірших»)). Експериментатор просить дитину: «Покажи, на яку сходинку ти поставиш себе. Поясни чому». Після цього дорослий запитує: «Ти такий (така) насправді чи таким (такою) хотів (хотіла) б бути? Покажи, який (яка) ти насправді і яким (якою) хотів (хотіла) б бути. Покажи, на яку сходинку тебе поставила б мама, вихователь».

Аналізуючи результати, зверталася увага на характер самооцінки, уміння її диференціювати: *неадекватна завищена, адекватна висока, адекватна середня, адекватна низька, неадекватна занижена*. У протоколах

фіксувалися, наскільки впевнено, без роздумів оцінювала себе дитина, чи реалістично розмірковувала про себе, чим мотивувала свою відповідь (апелювала до власного особистісного досвіду або до оцінок авторитетних дорослих тощо).

Реалізація комплексної методики уможливила отримання експериментатором значного обсягу емпіричного матеріалу, який дозволив визначити особливості прояву креативності дітьми старшого дошкільного віку.

2.2. Аналіз рівневого розподілу дошкільників за показниками креативності

З метою визначення рівнів розвитку креативності як базової якості особистості дошкільника зупинимося на аналізі емпіричних даних констатувального експерименту взагалі, кожного методу зокрема.

Проаналізуємо дані, отримані в процесі організації бесіди з дітьми старшого дошкільного віку. На перше запитання діти відповідали здебільшого однотипно, вказуючи: «Ту, яка виконує завдання оригінально», «Називають того, хто виконує роботу по-своєму, не орієнтується на зразок», «Це та людина, яка вміє фантазувати, вигадувати, придумувати щось нове». Так відповіла більшість дітей старшого дошкільного віку (92%). При цьому 8 % досліджуваних утрималися від конкретної відповіді або вказано, що не знають точно.

Творчою себе вважає близько половини дітей 5-7 років (48%), обгрунтовуючи свою оцінку тим, що їм подобається робити щось по-своєму, оригінально. Близько третини дітей експериментальної групи (32%) визнали, що не завжди виявляють творчість, тому вважають себе не дуже творчими. Встановлено, що 16% досліджуваних 5-7 років виявляють творчість, відходять від зразка вкрай рідко, надають перевагу виконанню знайомих завдань. Лише 4% дітей уникнули необхідності давати визначену відповідь, сказали: «Буває по-різному».

Близько половини дітей старшого дошкільного віку (46%) схилилася до відповіді, що їм більше подобається виконувати завдання за зразком. Вони пояснили це тим, що так легше досягти успіху, виконати всі необхідні вимоги, бути впевненим, що все зробив правильно. З'ясувалося, що 42% опитаних дошкільників впевнено сказали, що надають перевагу виконанню завдань за власним задумом). Їм подобається фантазувати, реалізовувати свій план, виявляти творчу ініціативу та вигадку, досягати нового результату. Водночас 12% дітей 5-7 років схилилися до невизначених відповідей типу: «Буває по-різному», «Дивлячись, яке завдання належить виконати», «Залежить від настрою».

Встановлено, що пошуковою діяльністю люблять займатися більшість дітей старшого дошкільного віку (68%). Вони мотивували відповіді тим, що: «Цікаво експериментувати, творити щось нове», «В ході пошукової діяльності дізнаєшся багато невідомого раніше», «Займаючись пошуковою діяльністю, навчаєшся ризикувати та експериментувати». Інші 32% досліджуваних 5-7 років відповіли, що не дуже люблять займатися пошуковою діяльністю, тому що не знаєш, чи зможеш досягти успіху чи правильно виконати роботу.

З'ясувалося, що виконання складного завдання викликає оптимізм та цікавість у 34% дітей, яким цікаво пробувати різні засоби та прийоми, домагатися поставленої мети. Водночас майже половина усіх дошкільників визнала, що у таких випадках вони звертаються по допомогу до вихователя (48%). Тривожними виявилися відповіді 12% дітей старшого дошкільного віку: «Мені не подобаються складні завдання», «Починаю нервувати, готовий залишити роботу незавершеною», «Втрачаю інтерес».

Ризикувати та експериментувати подобається незначній кількості дітей дошкільного віку (32%). Переважна більшість досліджуваних 5-7 років (62%) надають перевагу виконанню легких, знайомих або подібних до них завдань. Це пов'язано із боязню помилитися, виконати щось неправильно, втратити інтерес до роботи. З'ясувалося, що 6% дітей уникнули необхідності дати на поставлене запитання конкретну відповідь, вони просто відмовчалися.

Допитливими себе вважає переважна більшість дітей (74%), хоча пояснити свої ствердні відповіді змогли лише половина з них («Цікавлюся всім невідомим», «Мене називають допитливим», «Подобається робити щось нове»). Інші 26% дітей дали обережні та невизначені відповіді: «Мені подобається, коли батьки або вихователь пояснює мені незрозуміле», «Іноді буваю допитливим, а іноді – ні», «Люблю роздивлятися нове».

Отримані відповіді дошкільників засвідчують, що ризикувати більшості з них складно, вони побоюються припуститися помилок і не досягти успіху. Більшість дітей старшого дошкільного віку не вирізняються креативністю, надають перевагу виконанню знайомих та легких завдань, які гарантуватимуть їм успіх. Як правило, виконуючи складне завдання, більшість дітей розраховують на підтримку і допомогу вихователя.

Наступним методом дослідження, був метод незавершених речень, з допомогою якого вивчають особливості емоційно-ціннісного ставлення досліджуваних 5-7 років до творчості як цінності.

Відповідаючи на перше запитання, переважна більшість дітей старшого дошкільного віку дали ствердну відповідь (76%), пояснюючи її такими судженнями: «Цікаво відкривати для себе нове», «Мені подобається шукати і знаходити. Радію своїм відкриттям!», «Експериментувати завжди цікаво!». Водночас 18% досліджуваних вказали, що вони побоюються займатися дослідницькою діяльністю, тому що: «Не впевнена, що зможу впоратися із завданням», «Коли треба шукати невідоме, я починаю хвилюватися». Невелика кількість дітей 5-7 років (6%) дала вельми категоричну відповідь: «Не люблю дослідницьку діяльність, не берусь за неї».

Близькими до попередніх виявилися відповіді дітей старшого дошкільного віку на запитання стосовно процесу творення. Більшість дітей (82%) сказали, що творити їм цікаво, тому що: «В процесі діяльності можна вигадувати, фантазувати», «Не знаєш, яким буде кінцевий результат. Займаєшся процесом». Інші 18% досліджуваних 5-7 років схилились до компромісних відповідей типу: «Творити цікаво, але небезпечно. Мені спокійніше просто виконувати знайоме завдання».

Коли ми напряму запитали дітей старшого дошкільного віку, як вони ставляться до ризику, виконання завдань, результат яких не можна спрогнозувати наперед, відповіді виявилися вельми чіткими: 48 % дітей сказали, що люблять ризикувати, відкривати нове, раніше невідоме, братися за складне, яке потребує міркувань і наснаги; 42% дали більш виважені відповіді: ставлюся до ризику обережно, має поміркувати, чи варто ризикувати; 10 % досліджуваних чесно визнали, що не люблять ризикувати, тому надають перевагу виконанню зрозумілих їм, переважно легких завдань.

Наступне запитання було невизначеним, відповідь на нього мала підтвердити або спростувати схильність дітей старшого дошкільного віку виявляти творчість у різних видах діяльності. З'ясувалося, що 36% досліджуваних сказали, що люблять виконувати завдання нові, невідомі, над якими слід подумати, які потребують кмітливості і витримки; 48% дітей 5-7 років схилились до відповіді: «Мені подобається виконувати завдання, які потребують ретельності, старанності. Не надто складні і ризиковані»; 16% досліджуваних визнали, що їм подобається виконувати завдання певного змісту (конструктивні, математичні, художні), до яких в них є здібності.

Нас зацікавило, навіщо діти вигадують, придумують щось. Виявилось, що певна категорія досліджуваних зазначила, що їм подобається сам процес вигадкування, фантазування, творення (38%); декого з дітей цікавить результат їхнього вигадкування – словесного, художнього (42%). При цьому п'ята частина дітей експериментальної групи (20%) налаштовані мрійливо, підкреслюють, що нагадують те, «чого не може бути», про що вони мріють, що їх заспокоює.

Вельми різноманітними виявилися варіанти закінчень останнього розпочатого речення. З'ясувалося, що майже третина дітей (32%) схилились до того, що для досягнення успіху необхідно докласти чимало вольових зусиль; 36% зазначили, що необхідна кмітливість, розсудливість, значний кругозір; 28% надали перевагу старанності, ретельності, високим стандартам якості; 4% вказали на підтримку і допомогу дорослого.

Таким чином, метод незакінчених речень дозволив зробити декілька висновків: по перше, процес творчості приваблює дещо більше половини дітей старшого дошкільного віку; значна кількість дітей 5-7 років надає перевагу виконанню знайомих завдань, не пов'язаних з ризиком; процес вигадування, фантазування діти дошкільного віку пов'язують з пізнавальним інтересом та можливістю поміркувати над нездійсненим; успіх діяльності досліджувані пов'язують з вольовими зусиллями, кмітливістю та старанністю.

Аналізуючи ситуацію, застосовану з метою визначення типового стилю реальної поведінки досліджуваних під час виконання першого експериментального завдання, ми отримали таку інформацію. З'ясувалося, що майже третина дітей (32%) старшого дошкільного віку впоралась із завданням самостійно, не зверталася за допомогою до педагога, виявила творчу ініціативу, з допомогою ножиць вирізала з пластикової пляшки годівничку для пташок та поїлку для води. Понад половини експериментальної групи досліджуваних 5-7 років (56%) виконували завдання менш впевнено, ніж попередні дошкільники, звертались за допомогою до дорослого кожного разу, коли не могли впоратися самі або сумнівалися в обраному способі дій. 12% дітей старшого дошкільного віку порізали пляшку, проте нічого не досягли, ніякого результату не отримали.

Не менш показовими виявилися результати другої експериментальної ситуації, використаної для з'ясування особливостей поведінкового компоненту креативності. Дане завдання передбачало здатність дитини 5-7 років міркувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, пояснювати та аргументувати свої судження, пропонувати ефективні способи покращення ситуації. Із другим завдання вельми легко впоралася понад третини дітей старшого дошкільного віку (38%): вони обрали ілюстрацію, пояснили, що на ній зображено, зробили припущення щодо причин, що призвели до неї, запропонували цікаві виходи з неї. Понад половини дітей експериментальної групи (56%) легко обрали ілюстрацію, проте недостатньо чітко та аргументовано пояснювали причини, що спровокували конфлікт,

утруднювалися з визначенням шляхів покращення ситуації. Найменшу групу (6%) становили досліджувані 5-7 років, які практично не впоралися з виконанням даного завдання.

Наведені вище дані засвідчили, що згідно поведінкового компоненту креативності, лише близько третини дітей старшого дошкільного віку виявляють сталу тенденцію до прояву творчості, здатна вигадувати. Придумувати, варіювати свої дії, аргументувати власні судження. Від 6% до 12% досліджуваних виявилися залежними, скутими, не здатними ризикувати, знаходити оригінальні способи дій. Усі інші діти експериментальної групи показали проміжні результати, схильність звертатися до дорослого в разі зіткнення з труднощами.

Щоб з'ясувати особливості розвитку у дітей шостого-сьомого років життя рефлексивного компоненту креативності, було проаналізовано дані двох експериментальних завдань. Згідно першої, діти мали пригадати, коли вони собою пишалися, а коли їм було соромно. В ході аналізу з'ясувалося, що переважна більшість дітей старшого дошкільного віку (78%) могла пригадати такі випадки. Почуття гордості дошкільник відчував, коли «добре впорався із завданням», «допоміг товаришу розв'язати задачу», «запропонував оригінальну ідею», «захистив слабшого», «додумався до правильного рішення» тощо. Інші 22% дошкільників утруднювалися дати конкретну відповідь, обходилися загальними фразами і міркуваннями. Сором діти відчували у випадках, коли: «сказав неправду», «не визнав свою провину», «виявив жадібність», «відмовив у допомозі однолітку».

Використання методики «Драбинка» засвідчило, що адекватна самооцінка властива третині дітей експериментальної групи, неадекватна завищена – більшості дошкільників 5-7 років, десята частина вихованців характеризується неадекватною заниженою самооцінкою. Такий стан речей актуалізує необхідність організації спеціальної виховної роботи, спрямованої на здатність дитини старшого дошкільного віку прогнозувати майбутній результат своєї діяльності, адекватно оцінювати проміжні та кінцевий

продукт, вкладені в роботу особистісні зусилля, вміння аналізувати власні здобутки і прорахунки, покращувати свої показники.

Базуючись на виділених у дослідженні критеріях, показниках і компонентах, та узагальнивши дані аналізу, отримані по усіх методах констатувального експерименту, ми змогли виділити чотири типи креативності – високий (творчий), оптимальний (самодіяльний), середній (нормативний), низький (базовий). Характеристику кожного рівні розвитку креативності подано у таблиці 2.2

Таблиця 2.2

Якісна характеристика та кількісний розподіл дошкільників за рівнями розвитку креативності

<i>Рівні розвитку креативності</i>	<i>Особливості розвитку свідомості і поведінки</i>	<i>Кількісний склад (у%)</i>
<i>Високий</i> (творчий)	Швидко включається у роботу, підкорює свої дії поставленій меті. Рухи швидкі, проте не метушливі. Зосереджений, не відволікається на стороннє. Правильно прогнозує майбутній результат, аргументує прогноз минулими успіхами та власною наполегливістю. Діє самостійно, наполегливо, варіює способи своїх дій, швидко відмовляється від непродуктивних. Не боїться помилитися, поводить гнучко, знаходить і виправляє помилки. Продукує оригінальні ідеї, приймає доцільні рішення, виявляє кмітливість і творчість. Орієнтується на високий стандарт якості виконання завдань, прагне досягти успіху, докладает для цього особистих зусиль. В разі необхідності, покращує проміжні	22

<i>Рівні розвитку креативності</i>	<i>Особливості розвитку свідомості і поведінки</i>	<i>Кількісний склад (у%)</i>
	результати, може переробити завдання, досягає високих якісно-кількісних показників готового продукту. Самооцінка адекватна, аргументована, з елементами самокритичності.	
Оптимальний (самодіяльний)	Досить енергійно починає працювати, діє повільніше за попередніх дітей, перевіряє кожний свій крок. В цілому правильно формулює свою прогностичну оцінку, пояснює її своєю старанністю і цілеспрямованістю. Прагне досягти успіху, докладает для цього зусиль, діє переважно самостійно, звертається за допомогою лише у разі об'єктивної необхідності. Виконує завдання якісно, вносить корективи у свою роботу, намагається її покращити. Виявляє ініціативу, елементи творчості, проте сильно не ризикує. Зважає рішення, які приймає, відповідально ставиться до запропонованих ідей. Досягає досить високих якісно-кількісних результатів діяльності. Оцінка адекватна, проте обережна.	32
Середній (унормований)	Включається у роботу не відразу, роздивляється по сторонах. Прогностична оцінка неадекватна, завищена, неаргументована. Прагне досягти успіху, не докладает для цього особистих зусиль.	34

<i>Рівні розвитку креативності</i>	<i>Особливості розвитку свідомості і поведінки</i>	<i>Кількісний склад (у%)</i>
	<p>Починає діяти самостійно, проте, зіткнувшись з труднощами, легко звертається до дорослого за допомогою. Старанність вельми посередня, не вносить корективи у роботу, не намагається її покращити, задовольняється середніми показниками. Не ризикує, намагається виконати необхідні правила, творчість виявляє зрідка. Роздумує над прийняттям рішень, подекуди виявляє нерішучість, може помилитися і не визнати свою помилку. З допомогою дорослого доводить розпочате до кінця, досягає результату, проте він далекий від бажаного. Самооцінка кінцевого продукту неадекватна, завищена.</p>	
<p>Низький (базовий)</p>	<p>В роботу включається повільно, невпевнено, обережно. Зазвичай прогностичної оцінки не формулює, каже: «Не знаю». Прагне не стільки досягти успіху, скільки уникнути неуспіху. Старанний, проте боязкий, тривожний. Діє обережно, повторює багаторазово однакові маніпулятивні дії, не бачить своїх помилок, уповільнює темп і очікує допомоги дорослого. Без сторонньої допомоги може залишити розпочате незакінченим, переключатися на щось інше. Сам ідей не висуває, самостійних рішень не приймає, перекладає це на дорослого. З його допомогою досягає певного</p>	<p>12</p>

<i>Рівні розвитку креативності</i>	<i>Особливості розвитку свідомості і поведінки</i>	<i>Кількісний склад (у%)</i>
	результату, полегшено зітхає, оцінює продукт діяльності неадекватно, занижує якісно-кількісні його характеристики, не згадує про власні зусилля.	

Наведена у таблиці 2.2. інформація актуалізує необхідність спеціального виховання у досліджуваних умінь формулювати і аргументувати прогностичну і ретроспективну оцінки, виявляти креативність як базову якість особистості, орієнтуватись на високі стандарти якості виконання, переживати успіх своєї діяльності.

2.3. Система формування у дітей 5-7 років креативності засобами дослідницької діяльності

Впровадження в педагогічну практику першої педагогічної умови потребувало *заохочення та підтримки педагогом і батьками змагань дитини самостійно розв'язувати проблеми, долати перешкоди на шляху до мети, доводити розпочате до кінця.* Це потребувало використання відповідних методів і форм роботи з дітьми, їхніми батьками та вихователями ЗДО.

Робота з дітьми дошкільного віку

В ході взаємодії з дітьми старшого дошкільного віку з метою усвідомлення ними ролі самостійності в житті людини, можна провести цикл групових тематичних бесід та запропонувати для виконання творчі завдання, що стимулюватимуть прояви самостійності.

Бесіди

Бесіди проводяться з усією групою дітей, до обговорення підключаються усі без винятку дошкільники, включаючи сором'язливих та невпевнених у собі. В разі відмовчування таких дітей, педагог заохочує їхню активність, залучає до розмови. Можна використати цикл бесід з дошкільниками, які розширятимуть

уявлення дітей 5-7 років про роль самостійності в житті: *«Бути самостійним не важко»*, *«Звідки береться звичка звертатися за допомогою?»*, *«Долання труднощів загартовує характер»*, *«Що робити, коли зіткнувся з проблемою?»*, *«Боязнь помилок шкодить справі»*, *«Саморегуляції можна навчитись»*, *«Кінець – справі вінець»*, *«Довіра до себе – пів справи»*, *«Впевненість в собі грає на твою користь»*, *«Справедлива самооцінка вкрай важлива»* тощо. Кожна бесіда присвячується обговоренню однієї теми. По завершенню бесіди, вихователь підводить підсумок, акцентує увагу на найбільш важливих моментах, робить узагальнюючі висновки.

Виконання творчих завдань

Пропонуючи дітям для виконання творчі завдання, ми включали їх у самостійну роботу, сприяли розвитку уміння орієнтуватися у новій ситуації, аналізувати та критично оцінювати факти, діяти незалежно від суджень авторитетного дорослого. Тим самим ми переводили зміст пошукової активності із зовнішньої (організаційної) у внутрішню (особистісну) площину. Самостійність дошкільників проявляється у розв'язанні пізнавальних завдань, використанні оригінальних способів вирішення проблеми, вербалізації суджень та висновків. Пропонуємо два з можливих творчих завдань, які розвивають самостійність – розумову та практичну.

Знайди пару

Завдання призначене для розвитку пізнавальної активності, логічного мислення та уваги дитини дошкільного віку. Робота проводиться індивідуально. На запропонованому дитині листі зображено 10 предметів, поданих у два стовпчики у хаотичному порядку. Дитині належить поєднати їх між собою у п'ять пар так, щоб обидва зображення підійшли один до одного за смыслом (стіл-стіл, виделка-ніж, зубна щітка – паста, віник – совок, окуляри – очі). Дитина має обґрунтувати свій вибір та викласти свої міркування. Це особливо стосується випадків, коли вибір пар відрізнятиметься від запропонованого.

Порахуй геометричні фігури.

Це завдання розвиває пізнавальну активність дошкільника, стимулює уважність, закріплює знання про геометричні фігури: квадрат, трикутник, коло, прямокутник та п'ятикутник. Завдання побудоване таким чином, щоб максимально задіяти просторове сприйняття дитини та її увагу, особливо концентрацію та здатність до переключення. Дитині необхідно порахувати кожен вид геометричних фігур та записати відповідь у відповідній клітинці, а також позначити відсутні фігури. По завершенні завдання вихователь запитує досліджуваного, наскільки він впорався з ним, робить власні судження та підводить підсумок.

Робота з батьками та педагогами

Доцільно використати цикл консультацій для батьків та провести семінар-практикум для вихователів, присвячений проблемі креативності та особливостям її розвитку у дошкільному дитинстві.

Консультації

На базі консуьт пункту педагог проводить упродовж року тематичні консультації, які мають сприяти покращенню показників самостійності,

креативності та наполегливості під час виконання дітьми дошкільного віку дослідницької діяльності. Нижче наводимо орієнтовний перелік консультацій: *«Як розвинути пізнавальну активність?»*, *«Вчимо формулювати прогностичну оцінку»*, *«Вправляємо дитину в умінні не боятись труднощів»*, *«Відмовляємося від звички показувати прямий спосіб дій»*, *«Прищеплюємо інтерес до дослідницької діяльності»*, *«Заохочуємо прояви креативності»*, *«Виховуємо адекватну самооцінку»*, *«Плекаємо радісні відчуття від перемоги»*. У разі необхідності, вихователь може планувати свої теми, які матимуть відношення до її категорії вихованців.

Семінар-практикум

У вступному слові ведучий вітає усіх присутніх, наголошує на важливості розвитку у дітей старшого дошкільного віку креативності як базової якості особистості, разом з учасниками семінару визначають зміст даної категорії (творча, новаторська діяльність; творчі здібності особистості, що характеризуються здатністю продукувати нові ідеї. Входить в структуру обдарованості).

Цінність особистості полягає у знаходженні виходу з проблемних ситуацій, коли на старий досвід спертися неможливо або необхідна повнота знань відсутня. Розв'язання проблеми вимагає створення нового, а це передбачає підключення творчої уяви особистості до процесу творення. Адже творча уява лежить в основі нових відкриттів, стимулює пошукові дії.. Розвитку креативності сприятиме здатність повірити у себе, прояви допитливості, розширення кругозору, фіксації цікавих думок, активність дій педагога.

Ведучий знайомить присутніх з тестами Торренса, які можна використати для діагностики схильності дітей до творчої діяльності. Він пропонує учасникам семінару стати «досліджуваними», взяти участь у кожному із запропонованих тестів. Він підтримує творчу обстановку, проводить тести у вигляді ігрових вправ. До прикладу, тест оцінювання вербального творчого мислення містить сім суб тестів. Перший має назву «Задайте запитання». В

ньому задаються будь-які, але не дуже прості запитання. Друге завдання має назву «Відгадай причини», Учасники перераховують причини того, що сталося. Третє завдання «Відгадай наслідки» (встановлення причинно-наслідкових зв'язків). У четвертому суб тесті «Плоди вдосконалення» необхідно було запропонувати якомога більше способів змін у побуті даного предмету. П'ятий суб тест «Незвичайне використання» пропонував знайти нове використання відомого предмету у побуті. Шостий суб тест «Незвичайні питання» слід було скласти запитання до вдосконаленого у попередньому завданні предмету. Останній, сьомий суб тест, «Давайте уявимо», полягав у надзвичайній ситуації і значної кількості здогадок щодо ймовірних наслідків для цієї ситуації.

Наприкінці семінару, ведучий пропонує вихователям частіше використовувати у педагогічній практиці такі два види організації дослідницької діяльності, як проблемно-пошукові справи та експеримент. Реалізація даних видів дослідницької діяльності сприятиме формуванню таких самостійних дій вихованців: складання нестандартних задач, формулювання проблеми, аналіз даних, визначення суті процесу творення, перенесення набутих знань у нову ситуацію, опис об'єкта без наявності інструкцій.

Ведучий дякує усім присутнім за участь у семінарі і сподівається на використання отриманих знань та умінь у власній педагогічній практиці.

Друга педагогічна умова передбачала *вправління дошкільників в умінні виявляти креативність, діяти в дослідницькій діяльності творчо, зменшити кількість зразків та шаблонів*. Впровадження у педагогічну практику даної умови пов'язувалися з використанням *технології відкритих задач (творчих завдань), кейс-ілюстрацій, моделювання проблемних ситуацій*.

Технологія відкритих задач

Дітям пропонувалося виконати задачі, які не мають однозначного розв'язання, які допускають декілька варіантів правильних відповідей. З інтервалом у тиждень дошкільникам пропонується виконати такі завдання:

- доповнення малюнків;
- складання оповідань;
- складання речень з використанням 2-3 заданих слів;
- завершення речень різними способами;
- конструювання предмету із запропонованих матеріалів;
- називання різноманітних способів використання предметів;
- вдосконалення предмету (змінити іграшку у такий спосіб, щоб нею було цікаво грати);
- знаходження різних варіантів класифікацій наборів предметів, фігур;
- складання із заданих елементів значної кількості предметів;
- придумування різноманітних варіантів наслідків надзвичайних подій;
- знаходження спільного між заданими предметами;
- використання предметів в іншій якості.

Завдяки використанню зазначеного вище комплексу творчих завдань діти старшого дошкільного віку вправлялися в уміннях виявляти творчу ініціативу, варіювати способи своїх дій, фантазувати та вигадувати.

Кейс-ілюстрації

З допомогою кейс-ілюстрації дошкільників ознайомлюють з реальною або ймовірною проблемою, вправляють у виробленні власного погляду на її розв'язання. Розглядаючи ілюстрації, дитина обмірковує отриману інформацію, приймає самостійні рішення, передбачає і будує на основі цього свій прогноз. Кейс-ілюстрації активізують думки дитини, розвивають її уяву, стимулюють прояви творчості. Використання педагогом ілюстрацій з продовженням, мотивує інтерес, розвиває вміння міркувати та приймати конструктивні рішення.

Моделювання проблемних ситуацій

Педагог моделює і проблемні ситуації, які стимулюють прагнення дитини займатися пошуковою діяльністю, розв'язувати існуючі проблеми, доводити розпочате до кінця. Доцільно використати набір вправ на кмітливість, які руйнують стереотипи, розхитує інерцію. До основних видів вправ віднесено мозковий штурм, який активізує перебір варіантів для розв'язання проблеми. При цьому педагог пам'ятає: не можна критикувати будь-які запропоновані дітьми варіанти: позитивне і негативне в ідеї, на основі якої відбираються оригінальні рішення. Дорослий пропонує дітям старшого дошкільного віку напружити мозок і пофантазувати. Він говорить: «Якби.....» (Що було б, якби тварини вміли говорити?», «Що сталося, якби динозаври ожили?»...). Можна вдатися до методу гіперболізації (збільшення або зменшення об'єкта пізнання, його окремих частин або властивостей) або методу аглютинації (поєднання реально непоєднаних якостей, властивостей, частин: до прикладу, будинок, який бігає і літає). Корисно інтегрувати різні види художньо-творчої діяльності з метою створення проблемних ситуацій.

Впровадження у педагогічну практику третьої педагогічної умови було пов'язане із заохоченням дитячої допитливості, бажанням пізнавати оточуючий світ, залученням дошкільників до різних видів діяльності (конструктивної, зображувальної, трудової), розширенням їхнього індивідуального досвіду.

Ми виходили з розуміння, що дошкільне дитинство – сприятливий період розвитку творчих здібностей, становлення допитливості як базової якості особистості, активного прагнення пізнавати оточуючий світ та самого себе. Підтримуючи і заохочуючи допитливість дитини, повідомляючи їй нові знання, включаючи їх у різні види діяльності, дорослі розширюють дитячий досвід. Наявність знань і практичного досвіду – необхідна передумова творчої діяльності.

Обираючи адекватні педагогічній умові методи впливу на досліджуваного 5-7 років, ми керувались думкою, згідно з якою мислення

дитини старшого дошкільного віку вільніше, ніж у дорослого, не орієнтоване на стереотипи, більш незалежне. Пропонуючи дітям для виконання творчі завдання, ми не лише розвивали їхні творчі здібності, але й стимулювали уяву, збагачуючи їхнє життя, роблячи його цікавим та яскравішим.

Діти старшого дошкільного віку надзвичайно емоційні та вразливі, вони тонко відчують і бурхливо реагують на нове і незвичайне, прагнуть передати свої життєві враження у малюнках та різноманітних виробках. Вони тривалий час знаходяться під враженням лялькового театру, легко перетворюються на героїв дитячих книжок, спектаклів, фільмів.

До ефективних методів формування креативності можна віднести: виконання *творчих завдань, практичні вправи, складання казок.*

Творчі завдання

Завдання із зображувальної діяльності

Дітям пропонується займатися художньою діяльністю, яка сприяє розвитку їхніх творчих здібностей, самостійності, ініціативності, наполегливості, кругозору. Щоб зображувальна діяльність має творчий характер, педагог урізноманітнює матеріали та техніки виконання. До прикладу, космічний простір можна намалювати гуашшю, аквареллю, олівцями, фломастерами, крейдою, вугіллям. Його можна зобразити з допомогою різних технік: відтиск поролоном, воскова крейда і акварель, відбитки листям, малюнки долоньками, пластилінографія. Кожний з цих методів дозволяє дітям почуватися розкутими, сміливішими, безпосередніми, розвиває творчу уяву, надає повну свободу самовираження. По завершенні варто влаштувати виставку дитячих робіт, помилуватися різноманітним результатом художньої праці.

Смішна плутанина

Діти відправляються в умінні проявляти творчу ініціативу та самостійність, заміщенню предметів. Дорослий роздає набір з 16 невеликих предметів: коробочка, олівець, наперсток, лялька, клаптик тканини, гумка,

чайник, флакончик, шматочок хутра, пластилінова ковбаска, мотузка, набір рахункових паличок, кілька гудзиків різної величини, коробка сірників і т. п. Вихователь розкладає їх на підносі, показує усім дітям, звертається до них з проханням визначити, як можна ними грати, використовуючи замість іграшок. При цьому вихователь називає такі предмети, як ніж, ліжко для ляльки, чашка, корзинка і пропонує кожній дитині обрати для них замітники. Діти виконують по черзі необхідні дії, обираючи для цього підходящі предмети із запропонованого набору: відрізає ножом кусень ковбаси, наливає у чашку воду з чайника у чашку, приготувати ліжко для ляльки, зібрати яблука у корзину тощо.

Практичні вправи

Вправи спрямовані на розвиток креативності; здатності придумати нове використання знайомих предметів.

Чим може бути?

Вихователь роздає дітям палички, гудзики, кільця, трубочки, камінчики, пір'ячко. Пропонує проявити творчу ініціативу, використати ці предмети якимось інакше, проявити фантазію.

Портрет з гудзиків

Діти оволодівають практичним умінням робити аплікацію з гудзиків, виявляти творчість та кмітливість. Вихователь розповідає, що створювати портрет можна з допомогою різних засобів: фарбами, соломкою, пластиліном, клаптиками тканини. Вона показує готовий портрет, виконаний з гудзиків, прибирає зразок і пропонує самостійно виконати завдання.

Фантастичні гіпотези

Мета вправи – розвивати творчу уяву, ініціювання оригінальних ідей та доцільних пропозицій. Вихователь пропонує дітям подумати і висловити думку з приводу того, «Що було б, якби...?» (машина вмiла літати, годинник показував час навпаки, дерева ходили....).

Незвичний політ

Вправа спрямована на розвиток у дітей старшого дошкільного віку фантазії.

Вихователь пропонує дітям відправитись у далеку мандрівку. До прикладу, на килимі-літаку. Дорослий пропонує уявити собі цей дивний транспорт і помріяти: Куди летіти? Для чого? Як регулювати швидкість? Як визначати напрям руху? Де приземлитися? Як це зробити безпечно? Куди далі рухатися? З ким і в який спосіб спілкуватися?

Чудо-машина

. Мета вправи – сприяти розвитку творчої уяви і фантазії. Вихователь пропонує дітям уявити незвичну чудо- машину, яка вмє робити усе на світі: шити, пекти, співати, зробити будь-які іграшки.... Їй слід лише сказати: «Хочу, щоб машина зробила...». Діти по черзі задають машині завдання, уявлять та коментують, що вони отримали і як розпорядилися дарунком.

Складання казок

Старший дошкільний вік – період інтенсивного розвитку словесної творчості. Придумування коротких оповідань чи казок сприяють розвитку дитячої креативності, здатності фантазувати, проявляти творчу уяву. Вихователь пропонує дітям старшого дошкільного віку у своїй словесній творчості використати елементи анімізму, одушевлення предметів.

Кондитерські казки

Мета – розвивати творчість, ініціативу, самостійність дошкільників, уміння фантазувати, використовувати елементи анімізму у своїх казках. Вихователь запитує у дітей: «На кого схожі столова і чайна ложки?» Діти називають різні варіанти: «На маму з донькою», «На дідуся з онуком» ... Дорослий доручає дошкільникам придумати казкові історії, які можуть з ними трапитись. Мета – розвивати творчість, ініціативу, самостійність, уміння фантазувати, використовувати елементи анімізму у своїх казках. Назвіть свої казки «Про те, як ...» Спробуй розповісти нам свою казку, в якій героями будуть не люди і не тварини, а кондитерські вироби. Можна назвати казки так: «Про те, як тістечко схотіло стати тортом», «Про те, як мармелад посварився з шоколадом», «Про те, як цукерка загубила свою обгортку». Можна придумати власну назву казки і розповісти її усім дітям. Разом з дошкільниками вихователь визначає найбільш вдалі й смішні казки.

Художник в зоопарку

Мета завдання – навчати дітей креативності, здатності комбінувати різні деталі під час створення нового образу. Вихователь розповідає дітям: «Жили два товариша – Розділяй та З’єднуй. Одного разу вони прийшли в зоопарк. Йде Розділяй по зоопарку і усе розділяє. За ним йде З’єднуй, істота розсіяна, неуважна, тому поєднує усе, як попало. Уявіть собі цю картину, спробуйте розповісти нам про неї, намагаючись зобразити у деталях, що сталося у зоопарку.

Четверта педагогічна умова передбачала оновлення змісту та форми педагогічної оцінки. *З допомогою осучаснення змісту і форми педагогічної оцінки спрямовати її на виховання креативності, допитливості та творчої уяви дітей старшого дошкільного віку.* Експериментальна робота має проводитися у двох основних напрямках:

- вносилися зміни у зміст та форму педагогічної оцінки;
- використовувалися сучасні освітні технології розвитку допитливості як базової якості особистості дітей 5-7 років.

З цією метою до роботи мають залучалися діти як суб’єкти пізнавальної діяльності та вихователі як носії педагогічної оцінки.

Робота з дошкільниками

З дітьми дошкільного віку використовувалися різноманітні *ігри і заняття*, спрямовані на розвиток допитливості та творчої уяви. Уява – невід’ємний процес, з допомогою якого дитина створює нові образи про оточуючий світ. Уява дітей старшого дошкільного віку реалізується у різних видах діяльності – дослідницькій, малюванні, конструюванні, будівництві, ліпленні, сюжетно-рольовій грі. У цей період дії стають більш цілеспрямованими, гра – менш спонтанною й більш спланованою. З метою розвитку допитливості та творчої уяви з дітьми можна провести різноманітні ігри.

Ігри

У грі дитина відчувається розкутою, поводить вільно, фантазує легко.

Ігрова діяльність корисна для розвитку уяви дошкільника, підтримки пізнавального інтересу та формування допитливості як базової якості особистості.

Уяви себе, ким-чим хочеш

Дорослий пропонує дошкільникам: «Уявіть себе, ким або чим хочеш!» Він пояснює, що кожна дитина може уявити себе казковим героєм, машиною, рослиною, твариною, предметом побуту, одягом. Педагог уточнює: «Хай кожна дитина уявляє себе кимось або чимось, розповість про себе, зобразить себе мімікою та жестами». Вихователь та інші діти мають вгадати придуманий образ. Ця гра допоможе зрозуміти цінності та пріоритети кожної дитини, а також про її бажання отримати щось від життя.

Улюблена тварина

Колись давно в кожній людині була своя тотемна тварина, тварина сили, яка допомагала у складних життєвих обставинах. У кожного з вас є своя улюблена тварина. Вихователь пропонує кожному дошкільнику побути в образі різних тварин, з допомогою міміки і жестів показати, як ходить, де спить, що їсть. Ця гра розширить кругозір дитини, вона дізнається багато нового про світ тварин, виникне прагнення дізнатися більше, починає формуватися допитливість як базова якість особистості.

Розсміши мене

Вихователь обирає одного ведучого, усі інші діти виконують роль слухачів. Ведучий може розповідати анекдоти, смішні історії, будь-яку абракадабру, якою можна розсмішити слухачів. Хто засміявся, той стає ведучим.

Безлюдний острів

Гра розвиває творчу уяву, критичне мислення, допитливість, креативність, Педагог пропонує дошкільникам пограти у мандрівників, які потрапили на безлюдний острів. Ролі головних героїв можуть виконувати іграшки. Вихователь каже: «Висадіть героїв на острів і починайте планувати: що потрібно мандрівникам для того, щоб побудувати будинок, налагодити свій

побут. Він пропонує розглядати найбільш незвичні версії (будинки або шалаш можна побудувати з листя пальми або з дерева з допомогою загостреного каменю. З довгих водоростей можна сплести ковдру, яка слугуватиме ліжком. Варто обговорити, кого можуть зустріти на острові мандрівники, які небезпеки їм загрожують, де їм роздобути воду та їжу.

Чарівні перетворення

Гра розвиває уяву, образну пам'ять, кмітливість, здатність зображувати тварин або які-небудь предмети. Вихователь обирає ведучого і пропонує йому жестами, мімікою, звуками зобразити певну тварину або який-небудь предмет. Усі інші діти повинні відгадати, кого або що було зображено, розповісти, як вони про це здогадались. По черзі ведучим стає кожна дитина.

Саморобні подарунки

Діти старшого дошкільного віку із задоволенням майструють для когось подарунки: листівку з аплікацією, картину з різної крупи, буси з природного матеріалу, рамку для фотографії, навіть сад з паперовими квітами та метеликами. Можна приготувати шоколадні цукерки або саморобне мило будь-якої форми. В голові дітей старшого дошкільного віку багато ідей, і якщо педагог пропонує їм необхідний матеріал та інструменти, їхня творчість буде фонтанувати.

Гра-драматизація

Казка за ролями або ляльковий театр подобаються кожній дитині. Ігри за ролями – один з найкращих способів розвитку творчих здібностей, можливість прямого і вільного самовираження. За бажанням дітей вихователь обирає знайому казку, розподіляє ролі, готує необхідні костюми та атрибути. Зовсім не обов'язковим є стандартний розвиток сюжету. Ймовірно, діти старшого дошкільного віку придумують іншу кінцівку історії.

Кольоровий килимок

Вихователь роздає дітям дошкільного віку кольоровий папір, ножиці і клей. Дорослий, звертаючись до дітей, каже: «Спробуйте вирізати з кольорового паперу смужки, з яких можна буде сплести килимок. Він пояснює

алгоритм роботи: «Використовуйте основу, щоб закріпити краї смужок та акуратно склеїти їх між собою. Якщо смужки зробити різної ширини, візерунок вийде цікавішим». По завершенні педагог запитує дітей:» Як можна використати наші килимки? Хто більше придумає пропозицій?».

Вироби з природного матеріалу

Педагог роздає дітям старшого дошкільного віку листя, шишки, жолуді, пробки, шкаралупа від волоських горіхів, камінці, дрібні гілочки, пір'ячко, сушені плоди ягід, тоненький дріт (для з'єднання деталей). Дорослий пропонує дітям змайструвати з природного матеріалу веселі фігурки, тварин, людей. Педагог дозволяє дітям організувати ігри з власними виробами.

Що буде, якщо...?

Гра спрямована на розвиток творчого мислення дітей 5-7 років життя. Гра-роздуми може торкатися будь-яких тем. Приймаються будь-які варіанти розв'язання проблеми. У разі, якщо дитина згортає свої роздуми, можна задати їй навідні запитання, активізувати пошук рішення.

Заняття

Вихователь може використати традиційні заняття, а може спеціально їх організувати з метою активізації креативності дітей старшого дошкільного віку, стимулювання творчої ініціативи, вміння приймати самостійні рішення.

Неіснуюча риба

Вихователь запитує у дітей цікаві назви реально існуючих риб. Разом з дітьми можна пригадати: рибу-пилу, рибу-іглу, рибу – меч, рибу-ангела, рибу-клоуна, рибу-місяць, рибу-папугу та інші. Дорослий пропонує дітям придумати і намалювати свою рибу, якої не існує. Дати їй назву, придумати, як вона виглядає, чим годується, де живе і намалювати її. Наприкінці заняття можна обговорити, який вийшов цікавий підводний світ з химерними жителями.

Праця з природним матеріалом

Сприяє вільному експериментуванню з матеріалами, розвиває творчі

здібності, привчає доводити розпочате до кінця. Вихователь моделює проблемну ситуацію, задає питання, які розвивають логічне мислення, активізує пошукову активність, продукує досягнення позитивного результату.

Праця з фарбами

Праця з фарбами – одне з улюблених занять дітей даного віку. Колір – це те, що привертає їхню увагу, емоційно впливає на почуття, надає малюнкам виразності, святковості, яскравості, свіжості. Малюючи за власним задумом, дитина виявляє неабияку творчість, фантазує, варіює задум, створює цікаві образи, захоплюється власним творінням.

Праця з папером

Робота з папером копітка, вельми складна, вимагає кмітливості і старанності, розширює кругозір. По ходу реалізації свого задуму чимало дітей, за звичкою, звертаються до дорослого за уточненням і допомогою. Вихователь надає навідні запитання, але не дає готової відповіді. У праці з папером розвиваються просторові уявлення, зорове сприймання, уміння діяти цілеспрямовано. Результати праці виходять незвичайні, оригінальні, індивідуальні. Плетіння з паперових трубочок – процес творчий. З них можна зробити кашпо під квіти, короби, різні предмети, надати практичного призначення – перетворити на наочний посібник, виставковий експонат, подарунок до свята, іграшкою.

Використані ігри та заняття розвиватимуть у дітей старшого дошкільного віку творчі здібності, фантазію, творчу уяву, допитливість, самостійність, працелюбність, акуратність, уміння раціонально використовувати матеріали, надавати своїм поробкам практичної спрямованості. В дитини у процесі ігрової та трудової діяльності розвивається впевненість у своїх силах, просторове мислення, смак до творчого пошуку, здатність працювати з різноманітними матеріалами.

Робота з педагогами

Проводилися два *семінари-практикуми*, один спрямований на підвищення позитивної ролі педагогічної оцінки, а другий – на виховання креативності як базової якості особистості.

Семінар-практикум для вихователів

Розвиваємо творчі здібності

Підкреслювалася важлива роль умов, які сприяють формуванню у дітей старшого дошкільного віку творчих здібностей. Основні з них:

1. Надання дитині більшої свободи у виборі діяльності, у тривалості занять, у виборі матеріалів та способів дій.

2. Створення розвивального середовища – безпечного, різноманітного, неординарного. У ньому мають бути різні предмети, дошкільники можуть брати іграшки за своїми уподобаннями та діяти з ними на власний розсуд.

3. Дітям надається право вільно усе досліджувати та експериментувати з предметами.

4. Важливо створити теплу атмосферу, стимулювати дитину до прояву творчості, терпляче ставитись до її незвичних ідей та дій, не вдаватись до зауважень та суджень.

Слід допомагати дошкільникам цінувати себе як творчу особистість, підтримувати в них творчий імпульс через шановне ставлення до їхніх спроб щось придумати, створити. Зазвичай дошкільники ще не закомплексовані, вони можуть творити відкрито, показувати усім, що у них вийшло, вони відчувають сили спробувати зробити щось нове, взяти участь у різних видах творчої діяльності. Природна обдарованість дитини дає про себе знати вельми рано, проте, якою мірою розів'ється її творчий потенціал, багато у чому залежить від дорослих.

Варто знати, що обдарованих дітей вирізняє:

- ранній мовленнєвий розвиток та чималий словарний запас;
- високий рівень допитливості та хороша пам'ять;
- висока пізнавальна активність;
- багата уява та фантазія;
- творче мислення.

Творчо обдарованих дітей характеризують такі здібності:

1. Здатність побачити проблему там, де її не бачать інші.
2. Спроможність згорнути розумові операції, замінити декілька понять одним, використати ємкі в інформаційному відношенні символи.
3. Здатність використати навички, набуті під час розв'язання однієї задачі до рішення іншої.
4. Уміння сприймати дійсність в цілому, не поділяючи її на частини.
5. Спроможність легко асоціювати віддалені поняття.
6. Здатність пам'яті видавати потрібну інформацію у потрібний час.
7. Гнучкість мислення.

Виховання особистості, яка володіє багатим творчим потенціалом, здатної до саморозвитку і самовдосконалення, яка може впоратися із зрослими проблемами, започатковується у дошкільному дитинстві. Важливо використати ідею плекання особистості, здатної активно засвоювати та присвоювати загальнолюдський досвід. Необхідно наповнити сучасний освітній процес у ЗДО новим змістом, орієнтувати його на розвиток творчої особистості – ініціативної, зацікавленої, натхненної. З огляду, що у дітей старшого дошкільного віку креативні здібності розвинені недостатньо, особливо такий їх компонент, як творча уява, необхідні спеціально спрямовані методи і форми роботи, вправлення дітей у сміливість, здоровій мірі ризикованості, довірі власному досвіду.

Слід пам'ятати, що креативність – це ступінь напруженості дитини, її устремління проявити себе, продемонструвати свою індивідуальність. Креативність проявляється крізь особистісні відчуття, особливості мислення і дій. Креативність є системною якістю, якою у тій чи іншій мірі володіє кожна дитина. Головне в креативності – це здатність дошкільника виробляти оригінальні ідеї і використовувати нестандартні способи інтелектуальної діяльності у широкому життєвому контексті.

Дитяча креативність – це природний стан дитини, позбавленої стереотипів! Усі діти талановиті. Хтось показує високі результати у спортивних змаганнях,

хтось придумав цікаві казки та вірші, у когось умілі руки, може практично багато цікавого зробити, хтось добре малює, а дехто захоплюється розв'язанням інтелектуальних завдань, полюбляє експериментувати та пізнавати нове; хтось з дітей прекрасно виконує ролі в гри-драматизації. Щоб дитина дошкільного віку зростала креативною, необхідно пробудити її фантазію, розвивати її, відкрити для себе зачатки тих чи інших здібностей та нахилів до певного виду творчої діяльності.

Творчі здібності пов'язані з особливостями творчого мислення, уявою, сприйняттям оточуючого світу, з особливостями пам'яті, з мовленням. Розвиваючи творчі здібності, вихователь допомагає дитині розвинути її мовлення, а воно як засіб вираження думок, допомагає розвивати креативність. Для розвитку творчої особистості необхідно підтримувати у ЗДО необхідну для дитини творчу атмосферу, теплу атмосферу, дозволити їй творити, вигадувати, фантазувати. Дитина, позбавлена позитивного виходу творчої енергії, може поводитись агресивно, збурювати інших.

Осучаснюємо педагогічну оцінку.

Педагогічна оцінка – це визначення та вираження в умовних знаках-балах, а також оцінних судженнях ступеня знань, умінь, навичок. Таким чином, педагогічна оцінка передбачає подвійну природу терміну: з одного боку, це процес «визначення і вираження», з іншого – інформаційна одиниця. Як процес та інформаційна одиниця, педагогічна оцінка реалізується в рамках освітнього процесу.

Педагогічна оцінка є підсистемою, яка забезпечує зворотній зв'язок. Для його успішного функціонування характеристики педагогічної оцінки повинні знаходитися у відповідності з параметрами системи «освіти» в цілому. До основних параметрів відносяться:

- Суб'єкт, по відношенню до якого здійснюється освітній процес;
- програма освіти;
- суб'єкт, який керує освітнім процесом.

Узагальнюючи сказане, наводимо такі висновки:

1. Педагогічна оцінка є під процесом освітнього процесу.
2. Неадекватна реалізація процесу педагогічної оцінки призводить до неможливості ефективного управління освітнім процесом.
3. Ефективність педагогічної оцінки залежить від її відповідності освітній програмі.

Важливо, щоб педагогічна оцінка відповідає певним вимогам. Основні з них такі:

- вона має бути *об'єктивною*: орієнтувати на чітко визначені критерії оцінки різної міри прояву дитиною креативності як базової якості особистості;
- педагогічна оцінка має бути *справедливою*: неупередженою, вільною від суб'єктивного судження про ту чи іншу дитину. Показником слугує відсутність у педагога звички частіше схвалювати приємних, успішних дітей і докоряти, робити зауваження складним і менш успішним дошкільникам;
- вона повинна бути *адекватною*: відповідною реальній поведінці та досягненням дошкільника, показникам виявленої творчості;
- педагогічна оцінка має бути *мотивованою* містити чітке обґрунтування отриманих і порушених критеріїв оцінки креативності, засновуватися на безперечних доказах, аргументах. Одним з показників переконливості педагогічної оцінки виступає її збіг із самооцінкою дитини;
- вона повинна бути *стимулюючою*: містити вказівку на невикористані дитиною можливості, недосяжність ідеалу; заохочувати до актуалізації потенціалу, існуючих резервних сил; попереджати самозаспокоєність;
- оцінка педагога має бути *зацікавленою*: демонструвати інтерес до дитини, бажання її підтримати, радість з приводу її креативної поведінки, засмученість байдужістю, стурбованість з невдач;

- вона має бути *диференційованою*: розчленованою на часткові оцінки, завдяки яким привертається увага як до позитивних, так і до негативних проявів креативної поведінки у конкретній ситуації. Важливо деталізувати ситуативні прояви, а не оцінювати особистість дитини в цілому;
- педагогічна оцінка повинна бути *виразною*: яскраво назовні вираженою, яка відображає почуття і думки педагога, супроводжується вербальними та невербальними засобами, добре запам'ятовується дитиною;
- оцінка педагога повинна бути *зрозумілою*, чітко і просто сформульованою, доступною, без іносказань;
- вона має бути *шанобливою*: ввічливою, такою, що визнає чесноти дитини, не зачіпає її почуття гідності й самоповаги, не принижує і не ображає.

Критерії благополуччя і розвитку дитини як особистості, прояви її креативності мають слугувати відправною точкою визначення педагогом стратегії своєї поведінки в ситуації оцінювання. Педагогічна оцінка має враховувати, якою «особистісною ціною» досягається результати дослідницькою діяльністю кожною конкретною дитиною.

Робота з дошкільниками та вихователями ЗДО повинна спрямовуватися на розвиток творчої уяви дітей, здатності фантазувати, вигадувати, придумувати. Варто розширювати поле дій дитини старшого дошкільного віку, використовувати з цією метою різні види діяльності, надавати можливість діяти вільно, реалізовувати власний задум, приймати самостійні рішення.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Згідно з програмою констатувального етапу дослідження було розроблено діагностичну методику дослідження особливостей розвитку у дітей старшого дошкільного віку креативності у дослідницькій діяльності. Завдяки розробленій комплексній методиці було отримано значний обсяг емпіричних даних, які засвідчили особливості знань дітей 5-7 років про творчу

активність, сформованість умінь та навичок поводитись у дослідній діяльності нестандартно. Визначено рівні розвитку у досліджуваних старшого дошкільного віку креативності як базової якості особистості, схарактеризовано систему оптимізації виховного процесу у ЗДО, спрямовану на ефективний розвиток умінь виявляти самостійність, творчу уяву, уміння доводити розпочате до кінця.

Визначено критерії оцінки міри розвитку у дітей старшого дошкільного віку креативності як інтегральної якості особистості, до яких віднесено: здатність передбачати майбутній результат, розвиток мотивації досягнення, творча уява та оригінальність ідей та рішень, орієнтація на високий стандарт якості виконання завдання. Структурними компонентами креативності виступили: *когнітивний* (система знань та уявлень дитини про креативність та її роль в житті людини); *емоційно-ціннісний* (система цінностей, норм і правил поведінки; ставлення до креативності та людини як її носія); *поведінковий* (уміння і навички творчої поведінки); *рефлексивний* (аналіз, порівняння, оцінка, внесення коректив у діяльність).

Нами було розроблено діагностичну методику дослідження, до якої увійшли: індивідуальні бесіди, проєктивна методика, спостереження та моделювання експериментальної ситуації. Визначено чотири рівні сформованості у дітей 5-7 років життя креативності: високий, оптимальний, середній та низький. Представники високого рівня характеризувались гармонійним поєднанням знань, ставлення та реальних умінь. Дошкільники, віднесені до оптимального рівня розвитку креативності, характеризувалися повільнішою поведінкою в процесі виконання дослідницьких завдань, меншою схильністю до ризику, здатністю досягати кінцевої мети. Діти, які увійшли до складу групи з середнім рівнем розвитку здатності виявляти творчу активність, вирізнялися ситуаційністю поведінки, більшою залежністю від допомоги дорослого. Дошкільники низького рівня прагнули не стільки досягти успіху, скільки уникнути неуспіху, не вміють планувати свої дії та без допомоги дорослого досягати успіху.

Розроблено систему оптимізації виховної роботи, яка передбачала експериментальну взаємодію з дітьми старшого дошкільного віку та вихователями ЗДО. Ефективність розвитку креативності підвищувалася завдяки використанню у роботі з дошкільниками тематичних бесід, читанню дитячої художньої літератури, перегляду мультфільмів, використанню циклу вправ, моделюванню експериментальних ситуацій та творчих завдань, застосуванню різноманітних ігор. Ефективність дослідницької діяльності покращувалася завдяки проведенню семінарів, спрямованих на усвідомленню вимог, яким має відповідати педагогічна оцінка, та порад щодо вдосконалення творчих умінь дітей старшого дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

Внаслідок аналізу наукової літератури з обраної теми дослідження та проведення констатувального експерименту ми дійшли таких висновків:

За першим завданням схарактеризовано креативність як наукову категорію. Під креативністю розуміється інтегральна якість особистості, яка засвідчується здатністю проявляти творчість у дослідницькій та інших видах діяльності продукувати нові ідеї, відступати від стандартних зразків та шаблонів. Креативна дитина знаходить нові рішення проблем або нові способи вираження, шукає нове, цікавиться невідомим. Вона формулює оригінальні гіпотези, діє самостійно та швидко, виявляє гнучкість у розв'язанні проблем.

Встановлено, що на сьогодні бракує вітчизняних педагогічних досліджень, присвячених розвитку креативності дітей старшого дошкільного віку у дослідницькій діяльності. Це тим більш важливо, що сьогодні існує великий запит педагогічної практики на методи діагностики та розвитку креативності у дитини 5-7 років життя.

Згідно другого завдання теоретично обґрунтовано педагогічні умови оптимізації освітнього процесу у ЗДО, спрямованого на виховання у дітей 5-7 років креативності у дослідницькій діяльності. Формулюючи умови, ми керувалися тим, що слід привчати дошкільника до самостійності; залучити його до виконання певних обов'язків; виконувати свої обіцянки; володіти своїми почуттями і бажаннями, долати страхи, стримувати біль та образи; долати труднощі, діяти самостійно і творчо, володіти самоконтролем, досягати поставленої мети; плекати важливе для досягнення успіху уміння – здатність відкласти винагороду. До основних педагогічних умов, що оптимізують процес виховання, віднесено: *заохочення та підтримка намагання дитини самостійно розв'язувати проблеми, долати перешкоди на шляху до мети, доводити розпочате до кінця; вправлення дошкільників в умінні виявляти креативність, діяти в дослідницькій діяльності творчо, відмовлятися від використання зразків та шаблонів; з допомогою педагогічної*

оцінки зведення креативності до найвищих людських цінностей; використання у виховній роботі новітніх освітніх технологій

Використання комплексу вказаних педагогічних умов сприятиме оптимізації освітнього процесу, розвитку допитливості дошкільників, здатності розв'язати проблему, вміння проявляти творчу уяву, формування звички доводити розпочате до кінця.

За третім завданням визначено критерії, показники та компоненти, за якими оцінюється міра вихованості у дітей старшого дошкільного віку креативності. До основних критеріїв оцінки міри сформованості креативності дітей 5-7 років життя було віднесено: здатність дитини сформувати адекватну й обгрунтовану прогностичну оцінку майбутнього результату дослідницької діяльності; розвиток високої мотивації досягнення, прагнення досягти успіху; прояви творчої уяви, здатність продукувати оригінальні ідеї та приймати продуктивні рішення; доведення діяльності до завершення, досягнення високих показників кінцевого продукту.

Структурними компонентами креативності у дослідженні виступили: *когнітивний* (система знань та уявлень дитини про креативність та її роль в житті людини); *емоційно-ціннісний* (система цінностей, норм і правил поведінки; ставлення до креативності та людини як її носія); *поведінковий* (уміння і навички творчої поведінки); *рефлексивний* (аналіз, порівняння, оцінка, внесення коректив у діяльність).

У відповідності з **четвертим завданням** схарактеризовано рівні вихованості у дошкільників креативності як базової якості особистості. Базуючись на визначених критеріях, показниках кожного та структурних компонентах, узагальнивши дані, отримані по кожній методиці констатувального експерименту, було виділено чотири рівні сформованості креативності як базової якості особистості – високий, оптимальний, середній і низький.

До високого рівня розвитку креативності було віднесено 22% дітей старшого дошкільного віку, здатних правильно формулювати та

аргументувати прогностичну оцінку дослідницької діяльності, прагнути досягти успіху, докладаючи для цього самостійних та творчих зусиль; демонструвати спроможність виявляти творчу уяву, продукувати оригінальні ідеї, приймати конструктивні рішення; досягати високих показників кінцевого результату та адекватно його оцінювати.

До оптимального рівня розвитку здатності до креативності віднесено 32% дітей 5-7 років, здатних більш-менш правильно формулювати прогностичні оцінки майбутнього результату; з розвиненою мотивацією досягнення, прагненням до успіху; здатністю проявляти самостійність і творчу уяву, більш-менш впевнено продукувати оригінальні ідеї, обережніше за попередніх дітей, приймати продуктивні рішення; у разі потреби, звертатися за допомогою та підтримкою до дорослого і домагатися вельми високих показників кінцевого результату.

До середнього рівня сформованості креативності увійшли 34% дітей старшого дошкільного віку із завищеною прогностичною оцінкою, прагненням за будь-яку ціну досягти успіху у дослідницькій діяльності, уповільненням дій в ситуації зіткнення з труднощами, зверненнями за допомогою, прийняттям продуктивних рішень за підтримки вихователя ЗДО, досягненням певного результату за емоційної та інструментальної допомоги дорослого, завищеною самооцінкою кінцевого продукту та внесених в його досягнення зусиль.

До низького рівня розвитку креативності віднесено 12% дітей 5-7 років, які виявилися нездатними формулювати прогностичну оцінку майбутнього результату; вирізнялися не стільки прагненням досягти успіху, скільки намаганням уникнути неспіху; нездатністю продукувати нові ідеї та приймати самостійні рішення, невмінням виявляти творчу ініціативу; схильністю часто звертатися за допомогою до педагога і задовольнятися середніми показниками кінцевого продукту дослідницької діяльності.

За п'ятим завданням дослідження розроблено систему виховання у дітей 5-7 років креативності у дослідницькій діяльності, яка передбачала експериментальну взаємодію з дітьми старшого дошкільного віку та вихователями ЗДО. Ефективність розвитку креативності підвищувалася завдяки використанню у роботі з дошкільниками тематичних бесід, читанню дитячої художньої літератури, перегляду мультфільмів, використанню циклу вправ, моделюванню експериментальних ситуацій та творчих завдань, застосуванню різноманітних ігор. Ефективність дослідницької діяльності покращувалася завдяки проведенню семінарів, спрямованих на усвідомленню вимог, яким має відповідати педагогічна оцінка, та використанню порад щодо вдосконалення творчих умінь дітей старшого дошкільного віку.

Результати теоретико-експериментального дослідження не вичерпують широти постанови питання щодо виховання у дітей старшого дошкільного віку креативності як базової якості особистості. Подальшого вивчення потребують питання дослідження особливостей прояву даної базової якості особистості у дошкільників 2-5 років у різних видах діяльності, а також створення методичного забезпечення процесу виховання креативності в сім'ї та ЗДО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієвська В. В. Креативність / В. В. Андрієвська; Гол. ред. В. Г. Кремень; Акад. пед. наук України // Енциклопедія освіти. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 432.
2. Антонішина, В. Л. Основи формування креативності у дітей старшого дошкільного віку. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2014. № 2 (36). С. 336-344.
3. Антонова О. Є. Концептуальні підходи до виділення ознак креативності. *Креативна педагогіка; Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки*. Вінниця, 2014. Вип. 8. С. 59–67.
4. Базовий компонент дошкільної освіти України / наук. кер. А. М. Богущ; кол. н.: Богущ А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. [та ін.]. – К.: [М-во освіти і науки, молоді та спорту України], 2012. 26 с.
5. Байер О. М. Розвиток психічної саморегуляції старших дошкільників у різних видах доступної дитині довільної активності / О. М. Байер // Социальные науки. Проблемы теории и практики: Межд. н.ял. Сб. научн. Работ. – К.- Запорожье – Одесса: КНУ им. Т. Шевченко, ОНУ им. И. И. Мечникова, ЗНУ, ГУ «ЗИГМУ», 2005. Вып. 26. 20 с.
6. Барко В. Як визначити творчі здібності дитини? Київ: Україна, 1991. 49 с.
7. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ: Фенікс, 2014. 140 с.
8. Біла І. М. Особливості творчого конструювання в дошкільному віці / І. Н. Біла // *Studia Humanitatis*. 2017. №1. С. 10.
9. Бондар Л. LEGO-конструктор в освітньому процесі різновікової групи/ Л. Бондар, С. Гуцол // *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. №2. С. 20.
10. Боришевський М. Й. Розвиток здатності до саморегуляції поведінки як вияв суб'єктивного становлення особистості / М. Й. Боришевський // *Психологія суб'єктивної активності особистості*. К., 1993. С. 18–19.

11. Василькевич Я.З. Креативність та інтелект дітей молодшого дошкільного віку: особливості взаємодії/ Я.З.Василькевич// Наука і освіта. 2014.№9. С.103-107
12. Веракс М. Діалектичне мислення і творчість / М. Веракс // Питання психології. 1990. №4.– С. 9 – 13.
13. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. О.В. Скрипченко, З.В. Огороднійчук та ін. Київ: Просвіта. 2001. 416 с.
14. Войтенко О.В. Розвиток творчих здібностей школярів на уроках літератури / О.В. Войтенко // Педагогіка та психологія: зб. наук. пр. Харків: ХДПУ, 1997. С. 17–21.
15. Гевко О.І., Дутко Р. Педагогічні шляхи логіко-математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку. Молодь і ринок. 2019. №10(177). С. 60–64.
16. Гноінська О. В. Демонстраційний матеріал. Скарби українського мистецтва. Харків: «Ранок», 2016. 16 с.
17. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
18. Гулько Ю. А. Розвиток творчого потенціалу дошкільників / Ю. А. Гулько, Н. Г Рубель // Обдарована дитина. 2005. № 6. С. 47-52.
19. Дабіжа Л. П. Нетрадиційне малювання як засіб розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку. Наукові записки. Збірник матеріалів звітної науково-практичної конференції викладачів і студентів: Серія «Мистецтво». 2018. С. 66–70.
20. Дмитрієва Л. Креативні прийоми вироблення ідей / Л.М. Дмитрієва // Елітаріум: Центр дистанційного навчання, 2007. [Електронний ресурс]. URL: www.elitarium.ru.
21. Долинна О., Низковська О. Про організовану і самостійну діяльність дітей у дошкільному навчальному закладі Дошкільне виховання №10, 2010, С. 7 – 15.

22. Дунаєва, О. М. (2008). Формування педагогічної креативності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04). Вінниця.
23. Дуткевич Т. Дитяча психологія: навч. Посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2012.. 424с.
24. Журенко Л.О. Творче конструювання як засіб інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку. URL: http://www.rusnauka.com/25_SSN_2009/Pedagogica/51493.doc.htm (дата звернення: 03.01.2023)
25. Зайцева Л.І Формування у старших дошкільників науково-практичного досвіду в сфері природно-предметного довкілля (теоретико-методичний аспект): монографія/Л.І.Зайцева. Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД». 2012. 382 с.
26. Закалик Г.М., Терлецька Ю. М., Шувар Н.М. Психологія розвитку та успіху особистості. Львів: Львівська політехніка, 2019. 488 с.
27. Інтеграція LEGO-технології в адаптаційний процес дітей дошкільного віку. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/165_TiR_26.pdf
- 28..Кононко О.Л. Плекаємо в малечі почуття самовартісності. Навчально-методичний посібник до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». К.: Наш час. Харків: Ранок 2010. 207 с.
- 29..Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід) / О. Л. Кононко. К.: Стилос, 2000. 336 с.
30. Кононко Е.Л.Чтобы личность состоялась. К.: Рад. Школа. 1991. С. 224
31. Кононко О.Л. Дитяча креативність крізь призму Базової програми «Я у Світі»//Дошкільне виховання. 2008. № 7. С.3 -7.
32. Конструюємо: граємо і вчимося Lego Dacta. Відділ ЛЕГО-педагогіки, ІНТ, 2007. Матеріали розвиваючого навчання дошкільнят. М., с. 37.
33. Котырло В.К. Развитие волевого поведения у дошкольников. К.: Радянська школа. 1974. 196 с.

34. Котирло В. К. Воля гартується змалку / В. К. Котирло. К.: Радянська школа, 1975. 64 с.
35. Кузьменко В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років: монографія / В. У. Кузьменко. К.: НПУ н.. М. П. Драгоманова, 2005. 354 с.
36. Кулачківська С. Є., Ладивір С. О. Я – дошкільник (вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку) / С. Є Кулачківська, С. О. Ладивір. – К.: Нора-прінт, 1996. – 108 с.
37. Кучерявий І., Клепиков О. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості: навч. Посіб. [для студ. Вищ. навч. закл.] / І.Т. Кучерявий, О.І. Клепиков. 2-е вид., перероб. і допов.]. К.: Вища школа, 2000. 286 с.
38. Крутій К. Компетентність і компетенції дошкільників. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2227-kompetentnst-kompetents-doshklniky> (дата звернення: 03.01.2023)
39. Лісовець О В.В. Тро.В.Становлення та виховання у дошкільників самостійності як провідної риси особистості. Соціально-моральне виховання дошкільника: навч.-метод. Посіб. Для студ. Пед. Спец. / Укл.: О. Л. Кононко, Н. П. Пихтіна, С. І. Матвієнко, А. М. Аніщук, Л. В. Бобро, О. В. Лісовець; за заг. Ред. О. Л. Кононко. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 415 с.
40. Лучанська В.В. Творча реалізації як ознака саморозвитку особистості/В.В.Лучанська // Молодь в сучасному світі: філософсько-культурологічні виміри. Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції 26-27 березня 2009. К.: Видавничий центр КНЛУ. 2009. С.318 - 320.
41. Максименко С.Д. Загальна психологія: навч. посібник / С.Д. Максименко, В.О. Соловієнко. К.: МАУП, 2000. 256 с.
42. Маршицька В., Орлова Г. Теоретичні основи формування креативності у дітей старшого дошкільного віку / В. Маршицька, Г.Орлова // Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей. 2015. Вип.19 (1). С. 363-372.
43. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку. URL: <https://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/658/1/013.pdf>.

44. Моляко В. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности /Обдар. Дитина. 2002. №4. С.19-26.
45. Моляко В. Система творческого тренинга «Карус» //Обдар. Дитина. – 2000. №1. С.36-41.
- 46.Моляко В. Стратегии решения новых задач в процессе творческой деятельности /Обдар. Дитина. 2002.№4. С.33-43
47. Моляко В Творчество – жизнь: несколько футурологических эскизов /Обдар.дитина. 2001. №2. С.29-35.
48. Моляко В.Техническая творческая одаренность //Обдарована дитина. 2002.№4. С.27.
49. Моляко В. О. Проблеми розумової діяльності в ускладнених умовах. Функціонування творчого мислення в інформаційно – віртуальному просторі суб'єкта: монографія /В. О. Моляко, Ю.А. Гулько, Н.А,Ваганова [та ін.]; за ред. В.О.Моляко. Київ-Львів. Видавець Вікторія Кундельська. 2021. С.7-46.
50. Олексюк, М. В. Розвиток креативності у дітей молодшого шкільного віку на уроках музики. Актуальні питання мистецької педагогіки. 2013. № 2. С. 78–81.
- 51.Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку: наук. метод. посіб. / Т. О. Піроженко. – Житомир: [Інститут психології імені Г. С. Костюка АПН України, Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти], 2002. – Ч. I. – 50 с.
52. Особов І.П. Деякі аспекти вивчення креативності. Зарубіжний досвід ХХ століття в оцінці сучасних дослідників. URL: <http://human.snauka.ua>.
- 53.Павлюк Р.О. Креативність як складова частина професійної підготовки майбутніх учителів. URL: http://www.rusnauka.com/16_NPM_2007/Pedagogica/22154.doc.htm.
54. Піроженко Т. О. Психічний розвиток дитини дошкільного віку: досвід роботи сучасного дошкільного закладу / Т. О. Піроженко. Запоріжжя: ЛПС ЛТД. 2003. 168 с.

55. Педагогічні умови розвитку креативності старших дошкільників.
URL:

<https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/10811/1/%d0%86%d1%89%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%9f%d0%be%d0%bb%d1%8c%d1%89%d0%b0.pdf>

56. Петрунько О.В. Творчість і обдарованість особистості: проблеми діагностики й інтерпретації / О.В. Петрунько, Т.А. Хахановська // Педагогічний процес: теорія і практика: збірник наукових праць. Вип. 3-4 (48-49). К.: Едельвейс, 2015.– С. 39–44.].

57. Понасенкова С.В. Обдаровані діти: формування та розвиток здібностей (психологічний аспект) // Проблеми виховання. 2003. №2. С.21-35.

58. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. Практикум. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, спеціальність “Дошкільне виховання”. К.: Видавничий Дім „Слово”, 2004. 352с.

59. Рибалка В. Р. Психологія розвитку творчої особистості: навч. Посіб. / В. Р. Рибалка – К.: ІЗМН, 1996. – 236 с.

60.Роменець В.А. Психологія творчості: Навч. посібник. 3-тє вид. К.: Либідь. 2004. 288 с.

61. Сисоєва С. Основи педагогічної творчості: Підручник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. К.: Мілені. 2006. 344 с.

62. Соловійова Л. Довільна поведінка як чинник прийняття дитиною соціально значущих цінностей: теоретичний аспект проблеми / Л. Соловійова // Актуальні проблеми психології: Зб. наук. н.. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [гол. н.. С. Д. Максименко]. – Харків: КЦ ФОП Іванової М. А., 2015. – Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 11.- С. 211-222.

63. Шелестова Л.В. Формування цілісної картини світу в старших дошкільнят/ Л.В.Шелестова// Дошкільне виховання. 2010. №3. С.5-7

64. «Я у Світі »: Програма розвитку дитини від народження до шести років/ О.Аксьонова, А. М. Аніщук, Л, В.Артемова та ін.; наук кер. О.Л.Кононко. К.: ТОВ «МЦФЕР-Україна». 2019. 488 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Завдання до когнітивного компоненту креативності

Запитання до бесіди:

1. Яку людину називають творчою?
2. Ти – творча людина?
3. Тобі більше подобається виконувати завдання:
 - за зразком;
 - за власним задумом?
4. Ти любиш займатися пошуковою діяльністю?
5. Коли завдання виявляється складним, ти:
 - мобілізуєшся, продовжуєш пошук, прагнеш домогтися свого;
 - звертаєшся за допомогою;
 - сердишся, втрачаєш інтерес, можеш кинути роботу незавершеною;
 - буває по-різному;
 - відповідь відсутня.
6. Чи подобається тобі ризикувати, робити щось нове, невідоме?
7. Ти вважаєш себе допитливою людиною?

Відповіді дітей старшого дошкільного віку на поставлені запитання бесіди фіксуються у протоколах. Форма протоколу наводиться нижче

Запитання	Варіанти відповідей	Кількісні показники(у%)
Яку людину називають творчою?		
Ти – людина творча?		
Які завдання тобі подобається виконувати?		
Ти любиш займатися пошуковою діяльністю?		
Як ти вчиняєш, коли завдання виявляється складним?		
Чи подобається тобі ризикувати?		
Ти – допитлива людина?		

Додаток Б

Метод до емоційно-ціннісного компонента креативності

Метод незавершених речень

1. Мені цікаво займатися дослідницькою діяльністю, тому що
2. Творити цікаво, тому що.....
3. Я ставлюся до ризику з
4. Мені подобається виконувати завдання
5. Я вигадую, щоб
6. Для досягнення успіху, необхідно

Варіанти закінчень фіксувалися у протоколах. Форма протоколу наведена нижче.

Початок речень	Варіанти їх завершень	Кількісні показники(у%)
Мені цікаво займатися дослідною діяльністю тому.....		
Творити цікаво, тому що		
Я ставлюся до ризику		
Мені подобається виконувати завдання.....		
Я вигадую, щоб		
Для досягнення успіху необхідно.....		

Додаток В

Метод до поведінкового компоненту креативності

Використано моделювання двох експериментальних ситуацій, які передбачали перевірку умінь і навичок дітей старшого дошкільного віку виявити креативність у звичних умовах життя під час виконання пошуково-пізнавальної, дослідно-експериментальної діяльності. Форма проведення – індивідуальна. Проаналізовано 28 експериментальних ситуацій, які засвідчили міру сформованості у дошкільників креативності у пошуковій діяльності.

Ситуація I.

Експериментатор пропонує дитині знайти якомога більше можливостей цікавого і незвичного використання пластикової пляшки. Він рекомендує досліджуваним висловити якомога більше здогадок щодо можливих наслідків незвичайного використання пластикової пляшки. У протоколах спостережень фіксувалися:

- кількість висловлених здогадок;
- розроблені пропозиції щодо використання пластикової пляшки;
- реалістичність пропозицій;

- їх зв'язок з попереднім досвідом дитини;
- оригінальність висунутих ідей;
- емоційний стан дитини;
- характер самооцінки..

Ситуація 2.

Перед дитиною дорослий викладає декілька кольорових ілюстрацій із зображенням простого сюжету. Експериментатор пропонує обрати ту, що сподобалась дошкільнику, рекомендує поставити до неї якомога більше запитань і зробити припущення щодо ймовірних причин і наслідків зображеного. Дорослий говорить: «Придумайте якомога більше цікавих і незвичайних способів зміни зображеної ситуації, перетворює її на краще». У протоколах спостережень фіксуються:

- характер поведінки досліджуваного (впевнена, зацікавлена, байдужа, налякана);
- кількість поставлених запитань та припущень;
- здатність аналізувати та робити припущення;
- наявність/відсутність способів зміни зображеної ситуації;
- емоційна реакція дитини на завершення роботи (неохоче, з полегшенням, індиферентно);
- самостійність суджень, їх оригінальність;
- мовленнєва компетентність дошкільника.

Зафіксовані у протоколах дані слугували орієнтирами у визначенні міри сформованості у досліджуваних 5-7 років креативності як базової якості особистості.

Методи до рефлексивного компонента креативності

«Мої досягнення»

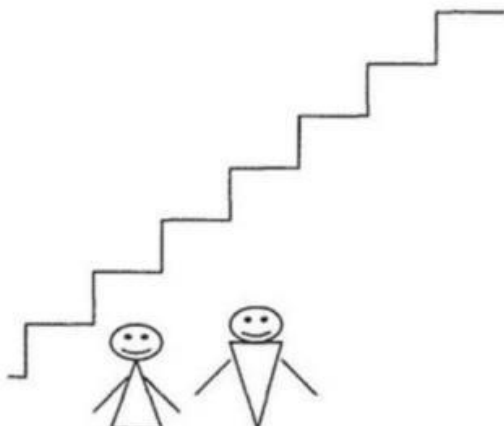
Ситуація спрямована на встановлення міри усвідомлення дітьми своїх досягнень, проживання позитивного і негативного емоційного досвіду. Проводиться з усіма дошкільниками одночасно. Звертаючись до дітей, експериментатор говорить: «Трапляються ситуації, коли кожний з нас відчуває гордість або сором за свої справи, вчинки, дії. Спробуйте пригадати, такі свої вчинки, назвати їх, продовжуючи слова:

- «Я пишаюся собою»,
- «Мені соромно за те, що я».
- Яке з почуттів вам подобається, а яке – ні?
- Що ви робите для того, щоб частіше собою пишатися, а не соромитися за недобрі вчинки?»

Обговорюючи разом з дітьми їхні висловлювання, педагог звертає увагу на міміку, характер переживань дітей, самооцінку та рівень домагань

Методика «Драбинка»

Пропонується до використання адаптований О.Кононко варіант методики з визначення особливостей розвитку самооцінки у дітей старшого дошкільного віку. Досліджуваним показують намальовану на малюнку

Драбинку і пояснюють завдання: «Якщо усіх дітей групи розсадити на цій драбині, то на трьох верхніх сходинках розмістяться найбільш творчі, відповідальні, справедливі з них («найкращі»). На трьох дещо нижчих – ті, хто виявляє творчість не завжди, час-від-часу або лише зрідка («непогані і нехороші»). На трьох найнижчих сходинках слід розмістити боязких, невпевнених у собі, залежних дошкільників («найгірших»)). Експериментатор просить дитину: «Покажи, на яку сходинку ти поставиш себе. Поясни чому». Після цього дорослий запитує:

- «Ти такий (така) насправді чи таким (такою) хотів (хотіла) б бути?
- Покажи, який (яка) ти насправді і яким (якою) хотів (хотіла) б бути.
- Покажи, на яку сходинку тебе поставила б мама, вихователь».

Аналізуючи результати, зверталася увага на характер самооцінки, уміння її диференціювати: *неадекватна завищена, адекватна висока, адекватна середня, адекватна низька, неадекватна занижена*. У протоколах фіксувалися:

- наскільки впевнено, без роздумів оцінювала себе дитина;
- чи реалістично розмірковувала про себе;
- чим мотивувала свою відповідь (апелювала до власного особистісного досвіду або до оцінок авторитетних дорослих тощо).